

BULLETINE

1-11

UTGITT AV SENTER FOR TVERRFAGLIG KJØNNSFORSKNING

UiO : Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Universitetet i Oslo

I en åttendedel av tiden Universitetet i Oslo har eksistert, har det også hatt et senter for kvinne- og/eller kjønnsforskning. Det er slett ikke verst! 2011 er året da begge skal markere og feire jubileer: universitetet sitt 200-årsjubileum og senteret sitt 25-årsjubileum.

For di jubileene faller innenfor samme år, kommer STKs 25-årsfeiring til å være nært sammenknyttet med universitetets feiring. Senterets jubileumsseminarrekke omhandler forståelser av kjønn på universitetet gjennom to hundre år. Denne gang er det altså ikke pionérkvinnene i academia som skal være hovedfokus i og for seg. Vi spør heller hvordan skiftende forståelser av kjønn har nedfelt seg innenfor ulike fakulteter, bidratt til å forme (nye) fagområder og påvirket rekruttering – også av 'de første' kvinnene (og noen menn) som dermed bidrar til å kaste lys over sammenhengen mellom kjønn og kunnskapsproduksjon i nyere norsk historie. Det er for eksempel ingen tilfældighet at den første kvinnelige professor virket innenfor naturvitenskap og ikke innenfor humaniora. Om dette synes mer påfallende i dag, er det fordi oppfatninger av kjønn og hva slags fag som passer seg for kvinner og for menn har endret seg på hundre år. 'De første' - samt opprettelsen av et senter for kvinneforskning - vil altså ha sin plass integrert i en bredere historie om hvordan kjønn har vært en faktor i utviklingen av universitetet som helhet. Sistnevnte er slett ikke noe nytt som kom i likestillingsplanenes tidsalder! Det nye er at kjønn gjøres til gjenstand for bevisst refleksjon i den videre utviklingen og kvalitetssikringen av universitetet, gjennom strategi- og likestillingsplaner. Det er bra, og STK ønsker å bidra med kompetanse og refleksjon rundt det videre arbeidet. I 2011 vil vi gjøre dette på to måter:

Først, årets 8. marsarrangement vil, i nær tilknytning til de nevnte bakoverskuende jubileumsseminarene, sette dagens situasjon under debatt: Hvordan står det til med likestilling og kjønnsbalanse hos 200-årsjubilanten? I hvilken grad er situasjonen historisk betinget, i hvilken grad er den et resultat av vår egen tids forståelser av kjønn og vitenskap?

Dernest har STK mottatt likestillingsmidler fra universitetet blant annet for å evaluere mentorordningen for kvinner, og for å starte et Nettverk for likestillingsforskning med bredt tverrfaglig fokus og seminarer som henvender seg både til grunnforskning og anvendt forskning innen likestillingsområdet. Disse to prosjektene vil ha opplagt relevans for det videre praktiske likestillingsarbeidet ved universitetet.

At et senter for kvinne/kjønnsforskning har vært del av universitetet en åttendedel av dets anselige tohundreårige historie, betyr også at vi må begynne å ta kjønnsforskning mer alvorlig, også som historisk fenomen. Kjønnsforskningen har en forhistorie, den har en fortid som nå er forgangen, og den står nå overfor nye utfordringer. I dette nummeret av Bulletine setter Torill Steinfeld fokus på kvinners muligheter på universitetet gjennom to hundre år. Samtidig som vi gjennom et intervju med Karin Widerberg, som ble faglig leder på STK i 1988, inviterer til refleksjon over STKs rolle før, nå og i framtida. Jubileer minner oss om at tiden ikke står stille.

Senteret har for øvrig lagt bak seg et høstsemester der arbeidsroen endelig senket seg etter flere semestre med medieståk. Det har vært tid for å ta igjen mye av det som måtte legges til side da det stod på som verst, for eksempel planarbeid og endelig arbeidet for å få gjennom vår søknad om et mastergradsprogram i kjønnsforskning. Søknaden gikk igjennom rett før jul, og mange brikker faller dermed på plass. Forskning og undervisning kan utvikles mer integrert.

Høstens Agendaseminarer tok opp noen av de faglig sett viktigste spørsmålene som ble hengende i lufta etter våre hjernevaskdebatter. Stort sett har responsen på disse seminarene vært svært positiv. Når det gjelder det fjerde Agendaseminaaret om vitenskapsteori, så trykker vi en mer kritisk kommentar i dette nummeret. Gjennom Bulletine ønsker vi å styrke konstruktiv debatt - innbefattet kritikk av senterets offentlige profil. Det er flott at folk 'investerer' i oss ved å fortelle oss hva vi burde bli bedre på og gjøre annerledes, og denne gangen legges det aktuelle innlegget også ut på våre hjemmesider slik at debatten ikke trenger å vente helt til neste Bulletine:
http://www.stk.uio.no/formidling/nettpublisering_oversikt.html

Når vi på denne måten inviterer til debatt og til videre refleksjon, må det samtidig sies at STK ikke kan være alt for alle. Det vil alltid være flest områder som de ansatte ved STK ikke dekker, men kursen kan selvsagt justeres. Etter ett år i lederstolen er nok dette en av de mest slående erfaringene: Det aller meste av kritikken går på hva vi ikke gjør, hva slags kompetanse vi ikke har her, og hva vi også burde engasjere oss i. Jeg er hjertens enig, og tar det som en oppmuntring, for det må da bety at folk ønsker enda mer kjønnsforskning?

Jorunn Økland, leder ved STK

BULLETTINE 1 - 11, 24. årgang
ISSN 1891-1420 (print)
ISSN 1891-1439 (online)

UTGITT AV:
Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Universitetet i Oslo

ANSVARLIGE REDAKTØRER:
Jorunn Økland og Beret Bråten

REDAKTØR:
Nina Heilmann

FORM:
Alien Design

ABONNEMENT (GRATIS):
Tlf/Faks: 228 58930/228 58950
E-post: n.m.heilmann@stk.uio.no
Nettside: <http://www.stk.uio.no>

REDAKSJONEN AVSLUTTET:
20. januar 2011
Neste utgave: August 2011

REPRO, SATS OG TRYKK:
07 Gruppen AS, Oslo

Opplag: 2000

FORSIDE: UiO jubilerer – noen glimt fra historien: Rad 1 fra venstre: Kristine Bonnevie, Cecilie Thoresen, Helga Eng, Ellisiv Steen
Rad 2: Ingrid Semmingsen (utsnitt), Ellen Gleditsch, Alette Schreiner, Tove Stang Dahl
Rad 3: Lucy Smith, Harriet Holter, Helga Hernes, Harriet Bjerrum Nielsen.

INNHold

LEDER

25/200 2

UiO200/STK25

Universitetet jubilerer- noen glimt fra historien 4

Fortsatt mye å oppdage 8

FORSKNING

Som en reise gjennom Europa 11

Nytt europeisk litteraturhistorieprosjekt 14

Inside the other 16

Hvem kan lære av hvem? 18

From the Bad Seeds to Fleshly Readings 20

Colonialism and Christianity in Greenland: Constructing Christian Men 22

Ulike hverdager for forskere i utlandet 28

Voldtekt mellom skam og risiko 30

SEMINARPROGRAMMET

Høstens seminarprogram 24-26

PRISVINNER

Pris for fremragende bidrag til kjønnsforskningen ved UiO 27

ARRANGEMENTER

Visste du at? 32

Kjønnsforskning mellom provokasjon og evolusjon 34

Hvor stor innflyrtelse har forskere? 36

Tid for tårer 38

DEBATT

Refleksjoner etter Agenda IV 40

STUDENTLIV

Rapport fra programutvalget 42

BØKER

Ti gode bøker om sosiobiologi 44

SISTE NYTT

Nytt EU-prosjekt til STK 47

Nye æresdoktorer ved UiO 47

Nye gjester ved STK 47

Endelig mastergrad i Gender Studies på UiO 48

Universitetet jubilerer – noen glimt fra historien

2011 er jubileumsår for Universitetet i Oslo. I denne artikkelen gir Torill Steinfeld et innblikk i kvinners muligheter på Universitetet gjennom to hundre år.

Av Torill Steinfeld, professor ved ILN, UiO
torill.steinfeld@iln.uio.no

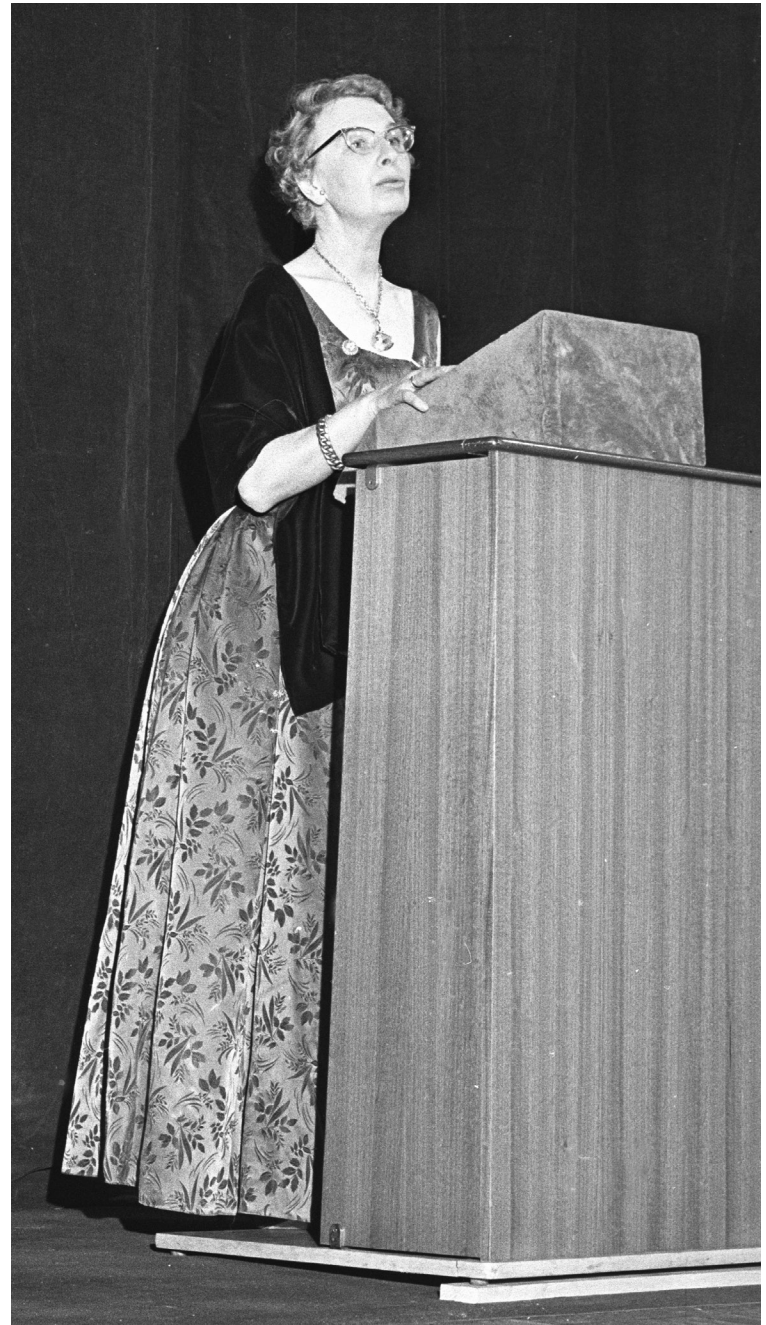
Det Kongelige Frederiks Universitet ble grunnlagt i 1811, med sju professorer og 18 studenter fra oppstarten i 1813. Frederik var Danmarks Frederik den 6, som sant å si hadde motsatt seg et universitet i Christiania så lenge han kunne. Deretter ergrer man Karl Johan ved å beholde navnet Det Kongelige Frederiks Universitet, like til 1939.

Et par år før hundreårsjubileet, i 1909, ble studentrevyen *Maxi!* en stor suksess. I god gammel utopitradisjon sovner revyens stud. jur. Sven Rask på en parkbenk, og vips er han i et framtidssamfunn med ”kvinnelige professorer, luftdrosjer og trådløse telefoner”, kan vi lese i årets jubileumsbok fra Universitetet i Oslo – *200 år*. Sven Rask viste seg snart sanndrømt: I 1912 ble *Kristine Bonnevie* (1872–1948) ekstraordinær professor i zoologi ved universitetet, etter at hun som konservator hadde utført en professors arbeid i ti år og var tilbudt professorat ved Bergen museum. Siden kom det både trådløse telefoner og fly. Og kvinner, Kristine Bonnevie inkludert, fikk ordinære professorater. I dag innehar kvinner ca 25 prosent av UiOs professorater, ca. 40 prosent av førsteamanuensisstillingene, og i underkant av 50 prosent av rekrutteringsstillingene. Og av ca 28 000 studenter er omtrent 60 prosent kvinner.

Fra embetsmannsskole til 'Kvalitetsreform'

Det kongelige Frederiks Universitet startet som en embetsmannsskole, i en stat hvor embeter var reservert for nordmenn. Først fra 1896 fikk kvinner adgang til stillinger i den høyere skole – det tok ca. ti år til før de begynte å få faste stillinger. I 1912 ble statens embeter, med unntak for geistlige, militære, diplomatiske og statsrådembeter, åpnet for kvinner. Det siste av unntakene ble opphevet først i 1952.

De studentene som fullførte embetsstudiet i det 19. århundre – mange nøyde seg med å bli immatrikulert eller ta den såkalte anneneksamen – ble stort sett teologer, medisiner og jurister; den sistnevnte gruppen var størst. I tidsrommet 1880 til 1920 var stadig mer enn 60 prosent av kandidatene jurister og medisiner. Men en økende andel gikk nå til stillinger utenfor statstjenesten. Fra 1870-åra ble det bygget opp

Ellisiv Steen (her i 1963) ble som første kvinne, universitetslektor i nordisk litteratur ved UiO i 1959, og senere professor i 1972.

en moderne lærerutdannelse i realfag og filologi, omformet til språklig-historisk og matematisk-naturvitenskapelig embetseksamen i 1905. Samme år kom et toårig statsøkonomisk studium, som viste seg å rekruttere relativt mange kvinner.

Deretter skal vi fram til 1957 før neste store studiereform. Med tanke på innføringen av obligatorisk ungdomsskole kom grunnfagene og en ny stillingstype, ment for grunntrinnet: universitetslektor, siden omformet til amanuensis/førsteamanuensis. Både studiereformen og økt studenttilgang i 1960-åra sikret flere kvinner faste akademiske stillinger; tallet økte fra 38 nyansettelser i 1961 til 145 i 1970. Og så i 2003 kom dagens 'Kvalitetsreform' med en vekstvillig flora av nye studieprogrammer.

Et mannsamfunn åpnes

Universiteter var mannsamfunn gjennom storparten av det 19. århundre. Som institusjon bar de på en arv fra middelalderens kloster- og laugsvesen; sølibatet for dons i Oxford og fellows i Cambridge ble først opphevet rundt 1880. Ekteskapsforbud hadde man ikke i Norge, men lenge var det et dogme at akademiske studier ikke egnet seg for kvinner. De ville bli ukvinnelige, nervøse, fordringsfulle, helsen ville bli nedbrutt, og deres tilstedeværelse i fellesundervisning ville forstyrre mennene. Liberale normer for kvinnelig dannelse tilsa dessuten en annen type kunnskap enn universitetenes: levende fremmedspråk, moderne litteraturer (ikke for mye fransk), lest med personlighetsdannelsen for øyet, litt fedrelandshistorie og geografi. I tid er det sammenfall mellom aksepten av moderne språk og litteraturer som studieobjekter ved europeiske og amerikanske universiteter og aksepten av kvinnelige studenter, også på den måten at nyere læresteder var tidligere ute enn eldre, som Oxford og Harvard.

Kristianias mannlige studenter fulgte ikke bare forelesninger; de møttes også i Studentersamfunnet og alskens mer eller mindre halv- og uformelle fora. Det kollegiale samvær var en sentral del av universitetslivet. Men auditoriene var åpne for kvinner, også før de fikk adgang til universitetets eksamener. Fra 1870-årene søkte kvinner til enkelte forelesninger – hos den type professorer som universitetets vaktmester kalte 'dameprofessorer', skal vi tro Francis Bull. Slik foregikk det hos professor i kunsthistorie Lorentz Dietrichson, ifølge hans memoarer, *Svundne Tider*:

Navnlig saa jeg snart med Glæde, at ogsaa Damer – hvad der i hin Tid var yderst sjeldent – besøgte mine Foredrag. (...) Og ganske særlig ser jeg med Glæde, at fremdeles en Mængde Lærerinder baade fra Folkeskolen og fra de høiere Skoler stadig søger til mit Katheter. Syv Aar efter min Ansættelse fik jo Kvinder Adgang til at blive Studenter. Men før den Tid tror jeg nok jeg tør sige, at det var fra mit Auditorium det kvindelige Element bredte sig ogsaa til andre Læresaler, og fra først af vistnok til Forargelse for Enkelte af mine Colleger, som ikke fant Damers Nærværelse ved deres Foredrag fuldt stemmende med dens akademiske Værdighed.

Ti år etter, i 1886, gir Mathilde Schjøtt et øyeblikksbilde fra historieprofessor Ernst Sars' forelesninger. Disse gikk onsdag og lørdag kveld fra sju til åtte, altså på en tid som passet for mange. Hun hadde registrert at Olaf Skavlan, professor i europeisk litteraturhistorie, ble 'altereret' da han fikk øye på henne i sitt auditorium, og for ikke å skremme Sars, snakket hun til ham på gaten og varslet at hun ville komme. Han advarte: emnet var spesielt, han var dårlig forberedt osv. Men Mathilde Schjøtt kom denne lørdagskvelden, sammen med et par andre damer inntok hun de bakerste benkene i auditoriet. Og foredraget var så interessant og morsomt at det *klukket* bortover benkene, rapporterer hun i dagboken. Siden skrev hun til Sars og takket for forelesningen, og han meldte tilbake at brevet var som en liten solstråle. Men på dette tidspunkt var universitetets eksamener blitt åpnet for kvinner. I 1882 avla *Cecilie Thoresen* (1858–1911) som første kvinne eksamen artium, etter vedtak i Stortinget om kvinners adgang til eksamen og til universitetet. I 1884 fikk kvinner så anledning til å avlegge embetseksamen (med nølende tilslutning fra Det medisinske fakultet).

Pionerene

Rundt 1900 utgjorde kvinner 10-15 prosent av artianerne. Kvinner fikk jevnt over bedre hovedkarakter enn menn. Det hendte dette ble kommentert av sensorene. Eksempelvis henviste historieprofessor Gustav Storm i en sensorrapport fra 1890 til kvinnes større modenhet. Dette gjaldt privatistene, kvinnene var ca 0,6 år eldre enn gjennomsnittet.

Fram mot 1930 steg kvinneandelen blant artianerne til 30 prosent. Men bare de færreste gikk videre til et universitetsstudium. Studiehyppheten avtok faktisk i tidsrommet fra 1907-1930. I en artikkel om "kvinner i Akademia 1882-1932" gir Ida Blom flere forklaringer: alternative utdanningsveier som lærerskole eller handelsskole, at pionergenerasjonen nok var spesielt begavet og motivert, erfaringene pionerene gjorde, negative holdninger til

kvinner virke utenfor hjemmet. Kanskje var det også slik at gode erfaringer ikke ble gjort noe nummer av offentlig? ”Det var herlige år ved Det kongelige Frederiks”, skrev botanikeren *Hanna Resvold-Holmsen* siden om sin studietid fram til embetseksamen i 1910. Hun hadde nok særlig interessante opplevelser på Svalbardekspedisjonene, men var ikke alene om å glede seg over studentlivet. I andre enden av spekteret finner vi kanskje multibegavelsen (Agnes) *Mathilde Wergeland* (1857–1914). Hun sultet seg nærmest fram til en doktorgrad ved Universitetet i Zürich i 1890, på en avhandling om uekte barns arverett etter gammel islandsk rett. Prosjektet ble unnagjort på langt under normert tid. Velkjent med stengte dører i Norge dro hun til læresteder i USA og endte som historieprofessor ved det nye University of Wyoming (1902). Zürich var i det hele tatt viktig for pionergenerasjonen av europeiske kvinnelige akademikere. Her fikk også (Mary Ann) *Elisabeth Stephanson* (1872–1961) godkjent sin avhandling i matematikk 'in absentia' i 1902. Siden fikk hun fast stilling ved Norges landsbrukshøyskole i 1906, som dosent fra 1921. Neste norske kvinnelige doktorand i matematikk var *Idun Reiten* – i 1971!

I 1902 disputerte språkhistorikeren *Clara Holst* (1868–1935) i Kristiania, som første kvinne. Tema for avhandlingen var middelnedertyske lånord i dansk. Etter to år som assistent professor ved Wellesley College og ved University of Kansas kom hun tilbake til Norge, men uten å bli yrkesaktiv.

Clara Holsts skjebne kan illustrere flere tendenser: pionerens internasjonale orientering, og vanskene med å få akademiske stillinger, faste stillinger i gymnaset inkludert. I noen grad hadde dette sammenheng med universitetets størrelse og fagfelt, pluss selvsagt dogmet om at kvinner bare unntaksvis hadde noe i akademia å gjøre. Noen tall og navn kan eksemplifisere situasjonen i humanistiske fag: Den første kvinne som ble professor ved Det historisk-filosofiske fakultet var *Helga Eng* (1875–1966). Det skjedde i 1938, etter at Stortinget besluttet å opprette et pedagogisk forskningsinstitutt med et professorat. Helga Eng hadde disputert på en avhandling om barns abstrakte tenkning, og ledet oppbyggingen av det nye instituttet. De første kvinnelige filologer med faste stillinger ved UiO var *Anne Holtmark* 1896-1974, dosent i norrøn filologi fra 1931, og *Ingerid Dal* (1895–1985), professor i germansk filologi fra 1939; Eng, Holtmark og Dal var de eneste kvinner som fikk faste vitenskapelige stillinger ved HF før 1940. Den framragende dialektologen *Hallfrid Christiansen* (1886–1964) fikk aldri en fast akademisk stilling, men hun vikarierte for professorer,

foreleste og veiledet. I neste generasjon fikk *Ingeborg Hoff* (1911–1993, disputas 1948) et personlig dosentur i 1970, etter lang virksomhet som leder av Norsk målførearkiv. *Ellisiv Steen* (1908–2001) ble, som første kvinne, universitetslektor i nordisk litteratur i 1959, elleve år etter disputasen om Camilla Collett, og etter lang tjeneste som vikar og timelærer. Steen ble professor i 1972. Pioneren i historie var *Ingrid Semmingsen* (1910–1995, disputas 1951). Hun ble professor i amerikansk historie og deretter i historie (1963/1968).

Naturvitenskapene åpnet seg tidligere for kvinner enn humaniora. I tidsrommet 1900-1921 ble elleve kvinner ansatt ved universitetet. Dette skyldes delvis et økende behov for naturvitenskapelig kompetanse utenfor universitetet, men også synkende reallønn ved universitetet. ”Selv en tømmerhogger tjener nu mer enn en almindelig vitenskapsmann”, klaget Fridtjof Nansen. Da budsjettene økte, fra 1921, ble det nærmest stopp i ansettelsen av kvinner.

Den store pioner, foruten Kristine Bonnevie, var *Ellen Gleditch* (1879–1968), ansatt som dosent i radiokjemi etter en konfliktfull prosess i 1916. I 1929 ble hun Norges andre kvinnelige professor. Gleditch hadde sin utdanning fra Paris, hvor hun hadde arbeidet under Marie Curie, og hun hadde forskererfaring fra Yale. Kvinner ble også konservatorer. Eksempelvis ble *Emily Arnesen* (1867–1928) konservator ved Zoologisk museum i 1905, etter å ha disputert i 1903. I botanikk huskes søstrene *Thekla Resvold* (1871–1948, disputas 1918) og *Hanna Resvold-Holmsen* (1893–1943) som virket som hhv amanuensis (1902–36), og dosent i plantegeografi (fra 1921). Pioneren innenfor medisin var *Alette Schreiner* (1873–1951). Hun fikk aldri en akademisk stilling, men hun virket som forsker i samarbeid med ektemannen, Kristian Schreiner. Vi skal helt fram til 1971 for *Kirsten Kjelsberg Osen*, som første kvinne, ble professor i medisin, da ved Universitetet i Tromsø.

På andre fagområder tok det enda lenger tid. Ingun Montgomery ble UiOs første kvinnelige professor i teologi i 1979. Turid Karlsen Seim disputerte, som første norske kvinne, for dr. theol.-graden i 1990. Hun ble professor i 1991, og også UiOs første kvinnelige dekan (1990). I 2002 ble Kari Elisabeth Børresen professor ved TF. Hun er en internasjonalt anerkjent pioner i teologisk kjønnsforskning, og professoratet, som var øremerket 'kvinneteologi' med tilleggskrav om kvalifikasjoner i 'kvinne- og kjønnteori mer alment', ble opprettet av Stortinget på initiativ fra Norsk kvinnelig teologforening.

Den første kvinne som disputerte med en juridisk avhandling var *Tove Stang Dahl* (1938–1993). Tema

var *Barnevern og samfunnsvern*. Avhandlingens problemorienterte og tverrfaglige karakter og det juridiske fagmiljøets restriktive normer, førte til at Stang Dahl i 1978 valgte å disputere for dr.philos.-graden. I likhet med flere av de andre foregangskvinnene var Stang Dahl med på å innføre/opprette nye fagfelt/spesialiseringer ved UiO. Hun ble leder for den nye Avdeling for kvinneverett (1979), og ble UiOs første professor i kvinneverett (1988). Hun var ellers bredt engasjert ved UiO, blant annet som en av initiativtakerne til juridisk rådgiving for kvinner, og ved opprettelsen av Senter for kvinneforskning. *Lucy Smith* ble første kvinne som ble dr. juris. ved UiO (1981). Hun ble også den første kvinnelige professor i jus (1988), og siden – igjen som første kvinne – rektor (1993–98). Lucy Smith har gitt navn til en av Blinderns bygninger. Andre bygg er oppkalt etter Kristine Bonnevie, Helga Eng og *Harriet Holter* (1922–1997), professor i sosialpsykologi fra 1973 og pioner for norsk og nordisk samfunnsvitenskapelig kjønnsforskning.

Kjønn i fokus

Høsten 1986 åpnet daværende rektor Inge Lønning UiOs nye Senter for kvinneforskning i et lite hvitt murhus i Ullevålsveien. Senteret skulle arbeide for å få kvinneperspektiver inn i fagene ved UiO, initiere forskning om kvinner, arrangere seminarer, bygge nettverk og delta i nasjonalt og internasjonalt samarbeid. Rektor hilste senteret velkomment og tok seg tid til å rose den hyggelig atmosfære i huset. Her var både gardiner og blomster, så ulikt rektorkontoret i Administrasjonsbygget. *Fride Eeg-Henriksen* ble en meget drivende administrativ leder. *Elisabeth Gulbrandsen* stod for den faglige ledelsen, etterfulgt av *Karin Widerberg* i 1988. Deretter fulgte et par-tre vikariater, før *Harriet Bjerrum Nielsen* overtok i 1993. Samarbeidet med 'administrasjonsbygget' skal ellers ikke undervurderes: UiOs arbeid for likestilling og for forskning om kvinner skulle i de kommende 25 år bli drevet fram i en allianse mellom engasjerte, ofte yngre samfunnsengasjerte kvinnelige forskere og studenter og institusjonsledelsen, puffet på fra institusjoner utenfor universitetet, som Forskningsråd, Storting og enkelte regjeringer.

Noen stikkord for åpningsåret til Senter for kvinneforskning kan belyse opprettelsen: 34,5 prosent av UiO-kandidatene med eksamen av høyere grad var i 1985 kvinner, et faktum som hadde sammenheng med kvinners økte yrkesdeltakelse, ekspansjonen i offentlig sektor og en kvinnepolitisk mobilisering de foregående ca 15 år. Med utspring i den nye kvinnebevegelsen var kritikken av fagenes usynliggjøring av kvinner blitt videreutviklet

til 'kvinneforskning', i Norge og internasjonalt. Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (og *Anne-Lise Hilmen* skal her huskes) hadde trådt til med oppdrag, prosjektfinansiering, rekrutteringsstillinger og et eget *Sekretariat for kvinneforskning* (1977) med *Helga Hernes* som forskningsleder (1979–83) og redaktør for 17-binds bokserien *Kvinnens levemåte og livsløp* (1982–87). Ved UiO var faget *kvinneverett* opprettet i 1975, med egen avdeling fra -78. Men andelen kvinner i vitenskapelig toppstillinger ved UiO hadde stagnert fra 1961 (4,6 %). Stortingets kirke- og undervisningskomité etterlyste tiltak for å bygge ned barrierer som stengte kvinner ute. Komiteen foreslo både bruk av opprykksordninger og øremerkede stillinger. Opprettelsen av Senteret var, i et slikt perspektiv, et tiltak for å gi kvinner økt oppmerksomhet, som underutnyttet talentressurs, også mht nye faglige perspektiver, og som underforsket forskningstema, bredt forstått. Samtidig kunne Senteret styrke universitetets samfunnsmessige legitimitet: Mannsdominansen og gammel kjønnsbias skulle nå utfordres og rokkes. Et annet tiltak var utvidelsen av eksisterende opprykkordninger for å få fram professorkompetente kvinner.

Historien om de siste 25 års innsats for å fremme likestilling og kjønnsperspektiv i fagene ved UiO skal ikke rekapituleres her. Men også denne delen av universitetshistorien bør få oppmerksomhet i jubileumsåret. Senter for tverrfaglig kjønnsforskning ser fram til å gi sitt bidrag til dette gjennom en serie seminarer om "Historier om kjønn og universitet 1811-2011", de første to i vårsemesteret. ♦

Les mer:

Alma Maters døtre: <http://www.almamatersdotre.no/>
Collett, John Peter. *Historien om Universitetet i Oslo*, 1999.
Lie, Suzanne Stiver og Maj Birgit Rørslett (red.). *Alma Maters Døtre*. 1995.
Halsaa, Beatrice: "Feministisk forskning – feministisk politikk" [1], 2004. (<http://kilden.forskningsradet.no/c35640/artikkel/vis.html?tid=35500>)
Rapport fra arbeid med oppfølgingen av likestilling mellom kjønnene 2009 (2007–2009). UiO.
Rogg, Elisabeth: "Lyst, lidelse og legitimitet. Om kjønnsrett og likestilling i Akademia." *Makt- og demokratiutredningens rapportserie*, Rapport 63, juni 2003 (<http://www.sv.uio.no/mutr/publikasjoner/rapp2003/rapp63/index.html>)

STK25

Fortsatt mye å oppdage

Karin Widerberg ble ansatt som forskningsleder på Senter for kvinneforskning i 1988. Hun karakteriserer perioden som den mest lærerike i hennes liv.

Av Beret Bråten, stipendiat , STK
beret.braten@stk.uio.no

Det aller første tilholdsstedet for Senter for kvinneforskning var Ullevålsveien 105. Senteret åpnet 4. september 1987. I februar 1988 var Karin Widerberg på plass som forskningsleder. (foto: Odd H. Anthonsen/Dagbladet 16.02.1988)

I 1988 kom Karin Widerberg til Senter for kvinneforskning (SFK), som det het den gangen. Hun kom til det hun beskriver som et sjarmerende, spennende og ”mysig” hus helt for seg selv. Omfangsrikt var det ikke, men her var flere etasjer, små rom, krinkler, kroker og vindelganger.

– Det var noe eget med dette huset, og at alt var nytt. Vi hadde alle muligheter, og det var sånn positiv stemning. Det var folk fra ulike disipliner, og vi var fullt ut innstilte på det tverrfaglige og det tverrvitenskapelige, forteller Widerberg, og fortsetter:

– Senteret var etterlengtet. De som jobbet med kvinneforskning satt litt her og der spredt utover. Endelig fikk vi et sted hvor kvinneforskningen kunne diskuteres og drives framover. Oppdraget vårt var å stimulere til kvinneforskning. Og vi klarte å fange opp de debattene som var i tiden, blant annet diskusjoner om poststrukturalisme.

Seminarer, spydspissvirksomhet og verktøykasse

Siden Senter for kvinneforskning i disse første årene ikke hadde lov til å drive undervisning på grunn- og hovedfagsnivå, ble det drevet såkalt forskningsstimulerende virksomhet gjennom forskerkurs, seminarer og møter. Oppslutningen var det ingen ting å si på.

– Det var stappfullt med folk. Senteret var et sted folk oppfattet som spennende. Vi hadde gjesteforskere og en hel rekke internasjonale 'stars' på besøk, som for eksempel Héléne Cixous. For min del var disse årene de mest lærerike i mitt liv. Det har kommet til å prege min forskning. Ingen tvil om det.

– *Hvilken betydning hadde virksomheten for universitetet som sådan?*

– Vi ble møtt med høye forventninger og var veldig ambisiøse; nå skulle kjønnsforskningen fram på hele Universitetet i Oslo!

Det startet da også friskt med det de selv kalte spydspissvirksomhet.

– Hensikten var å gå inn i de enkelte fagene for å finne ut hvordan det sto til med kvinne- og kjønnspektivene. Vi tok for oss fag etter fag. Det vekket jo kjempemotstand. Slik kontrollørvirksomhet var ikke særlig populært. Etter hvert søkte vi og fikk penger til å undersøke hvordan kjønn ble forstått i samfunnsvitenskapene, forteller Widerberg.

Det resulterte i boka *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*, som Widerberg redigerte sammen med Arnhild Taksdal.

– Det var et utrolig morsomt prosjekt. Artikkene i boka var bygget på forelesninger og på doktorgradskurs. Det ble utarbeidet en teoretisk og praktisk 'verktøykasse', som stipendiatene kunne bruke i sine prosjekter. Utgangspunktet var: "Hva slags forståelse av kjønn har jeg?" Dette er et prosjekt man burde fulgt opp i dag, ved å gå inn og se hva som har endret seg hva gjelder kjønnspektiver i fagene.

Et sted uten de vante hierarkiene

– *Hva skilte Senter for kvinneforskning mest ut fra det du var vant til i akademia fra før?*

– Miljøene jeg tidligere har vært i, har vært dominert av menn. Og selv om det har vært mange hyggelige kolleger, så har jeg opplevd at det er en veldig konkurranse om å være flinkest. Og at fokuset på prestasjoner også preger de sosiale omgangsformene. Nå behøver ikke det skyldes at det har vært menn, for slik kan det også være der det er kvinner. Når det var annerledes på Senteret, kan det ha med at det den gangen heller ikke var noe tydelig hierarki der og at det ikke var den striden om perspektiver som finnes i kjønnsforskningen i dag. Så fort det kommer inn, kan det påvirke selve atmosfæren. Da blir det noen som har 'riktig' og noen som har 'feil' perspektiv. Men det var ikke sånn da, slik jeg husker det. Og jeg var som feminist opptatt av at det ikke skulle være hierarkisk. Det skulle være kreativt. Et sted der folk fikk komme til uttrykk.

Vurdere arbeidsoppgaver

– *Hva er de største forskjellene fra da til nå?*

– Kjønnsforskningen har jo vokst! Det skal man være glad for. Det er mange flere som jobber med kvinne- og kjønnspektiver på instituttene. Og på en del steder, som her på sosiologi, er jo halvparten av professorene kvinner. Vi har en helt annen situasjon. Nå er det ikke slik i alle fag. Men det har skjedd positive strukturelle endringer. Og det må påvirke hvilke roller Senteret spiller, mener Widerberg.

– Man må finne ut hva som skal være Senterets rolle, slik situasjonen er i dag. Et senter må alltid vurdere den strukturelle situasjonen og finne ut hvilke arbeidsoppgaver man bør ha. Hensikten, bør etter min mening, fortsatt være å drive fram kjønnspektiver og kunnskap om kjønn. Og da må man si; OK, hva og hvor trengs det i dag?

Eksperimentet Norge bør settes under debatt

Karin Widerberg mener hjernevaskdebatten viste at det er viktigere enn noen gang å diskutere forståelser av kjønn.

– Når jeg ser på kjønnsforskningen i dag, så tenker jeg det er viktig å diskutere alle mulige forståelser av kjønn, og hva kjønn kan være og hvordan man kan dekonstruere og bryte ned forestillinger og myter. Men samtidig mener jeg vi også må følge opp i forhold til hva som faktisk skjer. Vi må bruke tid og krefter på å utforske hvordan kjønn faktisk gjøres og leves. Dette er jeg blitt mer og mer opptatt av. Hva er det som skjer i måter man ordner seg på når det gjelder kjønn? Hvordan gjør man familieliv, hvordan gjør man mors- og farsroller? Hvordan gjør man alle mulige andre oppgaver og relasjoner i

I dag er Karin Widerberg professor og instituttleder ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. (foto: Beret Bråten)

et kjønnsperspektiv? Vi trenger mange empiriske studier av dette. Husk på at Norge og Skandinavia er et enormt stort eksperiment, med velferdsstat og likestilling. Det må vi ha fokus på.

– Er det en fare for at Senter for tverrfaglig kjønnsforskning blir et helt ordinært forskningssenter eller institutt, der man underviser, driver sine forskningsgrupper og skriver sine artikler?

– Dette er del av et større spørsmål; nemlig hva som skjer med universitetene hva gjelder tellekantsystemer, jakt på forskningsprosjektpenger og intern organisering. Universitetet gjennomgår store endringer, og spørsmålet er hvilke konsekvenser det har for kritisk tenkning. For Senteret handler det blant annet å tenke gjennom hva det er som er nytt og gjort i dag. På 1970-tallet, den gangen kvinneforskningen startet opp, var det så mye nytt og spennende. Slik sett var det lett å være Senter for kvinneforskning den gangen. Man gikk dit for å få noe som ikke fantes andre steder.

– Hva ville du satse på som nytt og spennende i dag?

– Senterets rolle har vært å være en pådriver for utviklingen av kjønnsperspektiver, og da er man litt prisgitt at det er en slik utvikling på feltet. Og jeg kan ikke se at det er veldig mye nytt fra humaniora og samfunnsvitenskap om dagen, hva gjelder teoretiske perspektiver på kjønn. Det mest spennende jeg leser er empiriske studier. Men det kan være at det ligger noe i grenseflatene mellom humaniora/samfunnsvitenskapene og naturfagene. Det andre, som kunne være spennende, er om vi hadde turt å ta en mye mer kritisk diskusjon om likestilling og velferdsstat, av vårt skandinaviske eksperiment, og da være bevisst andre mer globale perspektiver. I en situasjon med så mange kulturer som lever side ved side, kan det være tid for å ruske i dette på en fruktbar måte.

Erkjennelse

Widerberg er opptatt av å ta vare på kunnskapsbegjøret.

– Vi opplevde på 1970- og 80-tallet at det tverrfaglige perspektivet stadig hadde nye innsikter å by på. Det var gull over alt! Erfaringen med det sitter i kroppen, vi har opplevd – gang på gang – at det faktisk er mulig å si noe nytt. I dag er det, særlig hvis man jobber med rene teoretiske tilnærminger, så utrolig mye du skal mestre før du får anledning til å bidra med noe selv. De grensene har flyttet seg opp. Jeg forstår hvorfor det er blitt sånn, men kunnskap må fortsatt få handle om erkjennelse, ikke bare om mestring. Og jeg tenker, når jeg veileder masterstudenter som er opptatt av hvordan kjønn gjøres, at det fortsatt er veldig mye å oppdage. ♦

Som en reise gjennom Europa

Beatrice Halsaa, professor ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK), har de siste årene vært vitenskapelig leder for FEMCIT-prosjektet. Dette er det første EU-finansierte prosjektet STK har vært involvert i. Her reflekterer Halsaa rundt de personlige erfaringene med det å være en av lederne i et slikt EU-prosjekt.

Deltakere i FEMCIT-prosjektet "Kvinnebevegelser og medborgerskap i et flerkulturelt Europa"

Av Beatrice Halsaa, professor, STK
beatrice.halsaa@stk.uio.no

FEMCIT-prosjektet går mot slutten, etter å ha fylt mitt (arbeids-)liv på godt og vondt siden 2005. I januar hadde vi sluttkonferanse i Oslo, og i februar 2011 er det slutt på finansieringen selv om sluttrapporteringen gjenstår. Deretter står FEMCIT-bokserien *Citizenship, Gender and Diversity* for tur, med innlevering og redigering av manus på løpende bånd fra sommeren 2011.

Det er tid for ettertanke når jeg som vitenskapelig leder avrunder dette prosjektet som har omfattet mer enn 40 forskere. Hva har det vært, og hva har det betydd – faglig og personlig? For meg har det vært en bratt læringskurve med mange utfordringer og kjærkomment faglig påfyll. Det har vært en rekke uforglemmelige gode stunder, mye godt lagspill, og det har vært stress og strev.

Bratt læringskurve

Dette var mitt første – og trolig eneste – EU-prosjekt. Jeg

hadde ingen erfaring verken med søknadsskjemaenes antall og kompleksitet, søkeprosessens mange faser og nervepirrende utfall, eller rapporteringskravene i løpet av selve prosjektperioden. Jeg sto på bar bakke. En posisjon jeg delte med initiativtaker, primus motor og prosjektets første koordinator, Tone Hellesund fra Rokkan-senteret i Bergen. Men vi hadde lyst og glød, vi var helt enkelt faglig sultne på å få penger til å studere kvinnebevegelser i Europa. Det var lysten som bar oss gjennom den lange fasen fra ideen om å søke ble unnfanget og konsolidert til prosjektet ble innvilget støtte. Men vi hadde ikke klart oss uten bistand fra en rekke folk som kunne EU-systemet og som var tilstede for oss som rådgivere når det gjaldt å beregne budsjett, utforme juridisk bindende kontrakter for FEMCIT-konsortiet, og å utvikle en retorikk som bygget bro mellom våre faglige ambisjoner og EUs krav om anvendelig kunnskap. EU-kontorer ved våre respektive universiteter og i Norges forskningsråd (NFR) samt drahjelp fra Liv Sæther ved STK og andre ved våre institusjoner, var avgjørende for utfallet – selv om vi kunne ønsket bedre arbeidsvilkår i prosjektsøkefasen. Den gikk ut over mye annet

FORSKNING

– både arbeid og fritid. Til gjengjeld var gleden og overraskelsen over at vi slapp gjennom EU-nåløyet ubeskrivelig! Det oppleves ikke meningsløst å investere så mye tid og krefter på en prosjektsøknad når utfallet er positivt.

Faglig inspirerende

Drivkraften og motivasjonen for forskning er nysgjerrighet og glede over å formulere spørsmål og lete fram svar. Slik sett er et komparativt EU-finansiert prosjekt som en stor faglig reise der vi i fellesskap utforsker kjent og ukjent teoretisk, metodologisk og empirisk terreng. I vårt tilfelle er forskningstemaet forholdet mellom kvinnebevegelser og medborgerskap i et flerkulturelt Europa. Vårt bidrag til forskning og politikk for større kjønnsrettferdighet har vært å utvikle kunnskap om kvinnebevegelsenes mobilisering, krav og betydning – samt å arbeide fram et utvidet medborgerskapsbegrep. Dette omfatter ikke bare de mer etablerte politiske, økonomiske og sosiale dimensjonene, men også nyere aspekter som seksuelle, intime, multikulturelle og religiøse dimensjoner. FEMCIT leverer viktig empirisk nybrottsarbeid til å forstå hvordan kvinners medborgerskap har utviklet seg fra 1960-tallet til i dag i et dynamisk samspill mellom hverdagsliv, kvinnebevegelser og offentlig politikk. Vi har gått grundig til verks med bruk av overveiende kvalitative og kontekstsensitive metoder i våre komparative studier. Vi har undersøkt utvalgte men helt sentrale spørsmål som har engasjert europeiske kvinnebevegelser, og i blant også andre sosiale bevegelser, slik som politisk deltakelse og representasjon, barneomsorg, abort, religion, prostitusjon og intimitet – og vi har gransket forholdet mellom ulike grupper av kvinner i og utenfor kvinnebevegelser. Noen av kvinnebevegelsens sentrale krav er innfridd for store grupper av kvinner i en del land, for eksempel selvbestemt abort. Men teknologisk, økonomisk og kulturell forandring betyr at gamle problemer framstår på nye måter, for eksempel når retten til lønnsarbeid er blitt plikten til selvforsørging i en tid med stor arbeidsløshet. Ut av FEMCITs' empiriske studier kommer det også nye begreper, teoretiske og politiske overveielser. En 'grounded' tilnærming til levd medborgerskap er nyttig for å forstå og utfordre etablerte grenser mellom det personlige og det politiske, og mellom det lokale, nasjonale og globale. Men våre empiriske studier har vist at medborgerskap (citizenship), som er blitt et sentralt begrep i politikk og forskning, ikke benyttes av aktivister i europeiske kvinnebevegelser.

Godt lagspill

Tett samarbeid med kolleger har vært en av de største gledene med FEMCIT-prosjektet. Vi gjorde et klokt valg, etter mitt skjønn, da vi valgte en kollektiv lederstruktur. Det vanlige er, så vidt jeg vet, å satse på én leder i EU-prosjektet. Flere kokker kan som kjent bli mer søl, men flere hoder kan også tenke bedre enn ett. I tilfellet FEMCIT har prosjektledelsen 'sølt' lite og ryddet ordentlig når det har vært nødvendig. Og vi har mang en gang hatt nytte av å legge alle våre hoder i bløt for sammen å skape løsninger. Ledergruppa har vært et fast ankerfeste som gradvis har gitt tiltrengt faglig og administrativ selvtillit. Det har vært en grunnleggende åpenhet mellom oss som har gjort det trygt å luften problemer uten frykt for lekkasjer. Skulle jeg nevne et stikkord som avgjørende for gjennomføring av et prosjekt à la FEMCIT, så må det kanskje være nettopp tillit. Lagspill bør helst foregå på mange nivåer i et stort prosjekt. I FEMCIT har samarbeidets gleder og gnisninger etter hvert gjort at de mange enkeltforskerne har blitt til 'vi': 'Vi' i FEMCIT, 'vi' i de enkelte delprosjektene, 'vi' i den formelle styringsgruppen, 'vi' i prosjektledelsen. Selv har jeg, i tillegg til 'vi' prosjektledere og 'vi' partnere med ansvar for integrasjonsarbeidet, særlig tilhørt 'vi' i delprosjekt fire om etnisk og religiøst medborgerskap. Der har jeg samarbeidet tett med Cecilie Thun ved STK, Line Nyhagen Predelli, Esmeranda Manful, Esther Quintero og Adriana Sandu i Loughborough/Madrid.

Stresset og strevet

Jeg husker følelsen av skrekkblandet fryd da prosjektsøknaden passerte det siste nåløyet. Ansvar kan tyngre. Vi visste ikke hva det innebar å gjennomføre et stort EU-prosjekt, men vi visste at prosjektet vårt var langt fra fullkomment. Vi manglet et godt integrert design, men vi gjorde vårt beste for å gi et annet inntrykk. Denne svakheten ble selvsagt raskt identifisert av eksterne evaluatorene som har fulgt oss årlig og har voldt meg mye hodebry. EU betaler verken lønn eller drift før evaluatorenes rapport er tilfredsstillende kommentert, og vi har hatt en viss spenning forbundet med hver eneste rapportering. Heldigvis har det gått bra, og nå gjenstår bare den aller siste sluttevalueringen sommeren 2011. Evalueringen har bidratt med konstruktiv kritikk, og har gjort at vi har skjerpet oss. Fordeling av penger mellom forskere og mellom delprosjekter har – selvsagt – vært en kime til konflikt. I starten var vi så opptatt av å stable en prosjektgruppe på beina at vi undervurderte behovet for å bruke budsjettet som styringsverktøy. I stedet for å ta fordelingskonfliktene i

forkant, fulgte de med oss som nissen på lasset. Det har røynt hardt på samholdet noen ganger, men vi har greid å finne løsninger som har vært til å leve med. Den enkeltes genuine ønske om at prosjektet skulle lykkes, og omkostningene ved å bryte ut av en EU-kontrakt, har vært effektivt 'lim'.

Krav om periodiske aktivitetsplaner ('deliverables') sammen med et nitid rapporteringssystem, har vært stressende og strevsomt. Med bedre kjennskap til hva en 'deliverable' kan være og hvordan de kan brukes konstruktivt i intern prosjektstyring, ville mye vært vunnet. De som søker EU-finansiering gjør klokt i å sette seg godt inn i akkurat dette punktet. Det har irritert og forarget oss at vår forskningskontakt i EU er blitt skiftet ut så ofte at vi aldri har rukket å bli ordentlig kjent med alle prosedyrer, for eksempel hva som kan gjøres i fravær av systemer som håndterer utsatt innlevering på grunn av graviditet og fødselspermisjon (som vi har opplevd flere ganger).

De gode stundene

FEMCIT-prosjektet har gitt herlige opplevelser på mange plan. Store øyeblikk av faglige gjennombrudd, med slagferdige debattanter, glitrende poenger og forløsende ord – har det vært mye av i FEMCIT. Personlig og kollegial støtte har gitt tilfredsstillelse og trygghet. Gode tilbakemeldinger skaper glede. Visshet om samhold, etablering av nye og konsolidering av etablerte vennskap er også en del av FEMCIT. Dessuten har innfridde forventninger til nye reisemål der kolleger har lagt til rette for morsomme kulturelle og kulinariske opplevelser – i Bergen, Bryssel, Istanbul, Lisboa, Leiden, London, Madrid, Praha, Toulouse, Utrecht og Warszawa – beriket mitt faglige og personlige liv i FEMCIT-tiden. ♦

FAKTA OM FEMCIT:

Kvinnebevegelser og medborgerskap i et flerkulturelt Europa (Gendered Citizenship in Multicultural Europe: The Impact of Contemporary Women's Movements), www.femcit.org

- 2007-2011
- 21 delprosjekter
- 13 europeiske land
- rundt 40 forskere
- koordineres fra Norge.
- Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, NIKK og Birkbeck University i London
- finansiert av EUs 6te rammeprogram. I norsk sammenheng er også Norges Forskningsråd (NFR) inne med finansiering.

PARTNERE OG PARTNERINSTITUSJONER:

Sevil Sümer, University of Bergen

Beatrice Halsaa, University of Oslo

Solveig Bergman, Nordic Gender Institute

Celia Valiente, Carlos III University of Madrid

Malgorzata Fuszara, University of Warsaw

Hana Haskova, Academy of Science of the Czech Republic

Line Nyhagen Predelli, University of Loughborough

Drude Dahlerup, University of Stockholm

Joyce Outshoorn, Leiden University

Nicky Le Feuvre, University of Toulouse-Le Mirail

Anne-Jorunn Berg, Nordland Research Institute

Teresa Kulawik, Södertörn University College

Sasha Roseneil, Birkbeck, University of London

Monica Threlfall, London Metropolitan University

Hilda Rømer Christensen, University of Copenhagen

Sabine Strasser, University of Vienna.

BOKSERIE

FEMCITs bokserie *Citizenship, Gender and Diversity* (eds. Halsaa, Roseneil, Sümer) (Palgrave Macmillan).

De første utgivelsene blir:

Remaking Citizenship in Multicultural Europe (eds. Halsaa, Roseneil, Sümer)

Majority/Minority Relations in Contemporary Women's Movements (Nyhagen Predelli & Halsaa)

Social Movements and Sexual Citizenship in Southern Europe (Santos)

Improving Political Representation in a Diverse Europe (Threlfall, Dahlerup, Freidenvall & Fuszara)

Nytt europeisk litteraturhistorieprosjekt

Det er lenge siden det norske litteraturforskningsmiljøet var opptatt av å skrive kvinnelitteraturhistorie; *Norsk kvinnelitteraturhistorie* kom ut i 1988-90 og *Nordisk kvinnelitteraturhistorie* ble skrevet delvis parallelt og kom ut i 1993-95. Nå er et nytt kvinnelitteraturhistorisk prosjekt på gang, med en europeisk ramme, delvis en annen innfallsvinkel og enda større ambisjoner. Men resultatet vil ikke være en flerbinds sammenhengende europeisk litteraturhistorie fra middelalderen til i dag.

Av Anne Birgitte Rønning, førsteamanuensis, ILOS, UiO
a.b.ronning@ilos.uio.no

Det nye prosjektet heter *Women Writers in History – Toward a New Understanding of European Literary Culture*. Initiativet kommer fra Nederland, der man siden 1997 har dokumentert kvinners bidrag til litteraturhistorien fra resepsjonssiden, dvs. gjennom det man kan finne av *lesninger* og spor etter lesning – i katalogene til leiebiblioteker, i dagbøker og brev, og i tidsskrifter og aviser. Denne måten å arbeide litteraturhistorisk på bunner i en hypotese om at grunnen til at så få kvinner fra før 1900 er nevnt i tradisjonelle litteraturhistorier, ikke skyldes at kvinner ikke skrev, men at de aktivt ble glemt i løpet av 1800-tallet i forbindelse med skrivingen av de nasjonale litteraturhistoriene. Derfor må man til resepsjonen i samtid og nær ettertid for å oppdage 'nye' navn. Denne vinklingen innebærer også en interesse for å undersøke ikke bare litteratur skrevet av kvinner i Nederland, men litteratur skrevet av kvinner, *lest* i Nederland. I denne sammenhengen er også oversettelser interessante, fordi de gir viktige bud om lesning.

Fra nettverk (NEWW) til aksjon (COST)

Fra det nederlandske forskningsprosjektet ble det utviklet et europeisk nettverk NEWW – *New approaches to European Women's Writing* (2007-10), som så i 2009 ble utvidet til en europeisk COST-aksjon (se ramme). Leder i prosjektet har hele tiden vært Suzan van Dijk, professor i fransk litteratur ved Universitetet i Utrecht. COST-aksjonen undersøker kvinners bidrag til den litterære kulturen i Europa før 1900. Den har en tidsramme på fire år og involverer i dag forskere fra 20 europeiske land som møtes til jevnlig arbeidsmøter og konferanser. Målet er både å utvikle et hensiktsmessig elektronisk forskningsverktøy, og å fremme en EU-søknad for et større litteraturhistorieprosjekt ved aksjonsperiodens utløp.

Den franske 1800-tallsforfatteren George Sand var den første kvinnelige forfatteren som fikk stor anerkjennelse i sitt hjemland.

Verktøyet det er snakk om er en database som opprinnelig ble utviklet i det nederlandske prosjektet og som stadig videreutvikles. Databasen inneholder informasjon om forfattere, deres verk og resepsjonsmateriale, men den har også rom for opptegnelser av mer privat art for den enkelte forsker. En del av databasen er tilgjengelig for alle – se <http://neww.huygens.knaw.nl/> – mens noe informasjon er forbeholdt brukere med passord. Databasen er ikke en publiseringskanal, men et verktøy for videre forskning.

Fokus på kvinner som lesere, formidlere og oversettere

I forhold til de litteraturhistoriene som ble skrevet før årtusenskiftet er det mest interessante ved det nye prosjektet ikke databasen i og for seg, men selve innfallsvinkelen: Mens fokuset den gang var kvinnelige forfattere, deres kreativitet og skrivevilkår, er fokuset nå også kvinner som lesere, formidlere og oversettere. Ikke minst er vi opptatt av hvordan kvinners litteratur danner nettverksforbindelser på tvers av både tid og språk- og landegrenser. Undersøkelser av hva kvinner skrev, følges opp av hva de leste, hvem som leste dem, hvilke andre forfattere de lot seg inspirere av eller tok avstand fra. Pr i dag inneholder databasen opptegnelser over 3500 kvinnelige forfattere, og nesten 20.000 opptegnelser av resepsjonsdata. Det forfatterskapet det finnes mest data på, er uten tvil George Sand (1804-1876). Det fremgår at George Sand selv hadde lest og kommentert 40 av de kvinnelige forfatterne som er registrert i databasen. Mens 140 ulike forfattere (mest kvinner, men også flere menn eller anonyme skribenter) har anmeldt, oversatt eller gjort sine leserkommentarer om hennes verk. Om norske forfattere er materialet foreløpig ganske spredt og tilfeldig,

men blant annet vises en del av oversettelsene som ble gjort til nederlandsk de siste tiårene av det 19. århundre.

Flere store utfordringer

Det er mange utfordringer i prosjektet før det kan samles til en søknad om midler fra EUs rammeprogram. Noen utlendinger er teoretiske og forskningspragmatiske – for eksempel knyttet til en øvre tidsgrense på ca 1900, til forståelsen av hva litteratur, forfatterskap eller oversettelse er og ikke minst til den europeiske usamtidigheten, både i litterær utvikling og i kvinnehistorisk forskning. Andre utlendinger er knyttet til databasen, som hvordan vi skal håndtere menns resepsjon av kvinners tekster og hvordan vi skal gjøre rede for vekslende forhold mellom statlige, språklige og kulturelle grenser i Europa. Den aller største utfordringen, men også prosjektets størrelse, er likevel knyttet til selve samarbeidet – til det å dele kunnskap i et så stort prosjekt. Forutsetningen for å delta og bidra er å yte og ha tillit; ta ansvar men gi slipp på kontroll.

I Norge har vi nå etablert et norsk nettverk i tilknytning til aksjonen. Et seminar ble avholdt på Blindern i november 2010 som et samarbeid mellom Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Institutt for lingvistiske og nordiske studier og Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk. Et nytt seminar vil finne sted fredag 29. april. Nettverket er åpent for alle forskere som ønsker å dele kunnskap om kvinners bidrag til europeisk litterær kultur. Ta kontakt med undertegnede (a.b.ronning@ilols.uio.no) eller Torill Steinfeld (torill.steinfeld@inl.uio.no). ♦

COST-AKSJONEN

COST (European Cooperation in Science and Technology) er en forskningsorganisering støttet av ESF (European Science Foundation) og EU. Se <http://www.cost.esf.org/>

Gjennom 'aksjoner' samordnes og utvikles europeisk forskning som allerede har støtte på nasjonalt nivå. Det gis ikke finansiering i form av lønn til forskere, i stedet støttes reiser til møter og samarbeid, 'training schools' og forskningsopphold for yngre forskere. Hensikten med et COST-samarbeid er å bygge nettverk, utvikle felles forskningsverktøy og legge til rette for videre forskningssamarbeid, gjerne i form av større prosjekter innenfor EUs rammeprogram. Les mer på: www.costwih.net

Inside the other

Signe Endresen is PhD candidate at The Research School of Aesthetics (FoEST)/Department of Art History at Stockholm University, and a guest researcher at STK. Her project is a close reading of Edvard Munch's series *Det grønne værelset* (*The Green Room*, 1907, seven paintings). In her project, Endresen will examine how Munch constructs identities, and explore how a gendered perspective can enrich readings of Munch's images. The project draws on film and theatre studies regarding the understanding of characters, spatial relations and technical representational means.

Signe Endresen. PhD Candidate, Stockholms Universitet, Guest Researcher, STK
signe.endresen@arthistory.su.se

Jealousy, hate, murder, lust – *Det grønne værelset* (*The Green Room*, 1907) has it all. It is a series of seven paintings executed in the seaside resort of Warnemünde in northern Germany. Edvard Munch (1863-1944) was 43 years old, and he had lived through life threatening illnesses, poverty, and public humiliations for his art. His mental breakdown was still to come. Munch moved to Warnemünde in an attempt to improve his health (mental and physical). During his stay,

he writes to his family in Norway that he is feeling healthy, and has put on weight. He takes photographs of himself posing naked in classic athletic poses, and on the beach while working. His correspondence from this period reveals that Munch travelled extensively. Arriving in the spring, he seems to have stayed in Warnemünde only a few days up to a couple of weeks at a time. In this period he was still quite productive, working on 76 paintings that year. Amongst these are the commissions for the so-called *Reinhardt-Fries*, and the set designs for Max Reinhardt's production of Henrik Ibsen's *Hedda Gabler* at the Deutsches Theater, Kammerspiele (Berlin).

Munch was a highly pragmatic, efficient artist. In his art he recycled, reused, and re-produced elements and the cast of figures. His life is full of myths about sickness, alcoholism, death, religion, intrigues, and destruction. That story has

Edvard Munch: Zum süßen Mädels (1907) © Munch-museet / Munch-Ellingsen gruppen / BONO 2011. Foto: © Munch-museet

been told before. My PhD project is not primarily about Munch, or rather, not about the historical person Munch. His involvement in the physical action of painting them is of course crucial to their existence, but the overarching purpose of this project is to explore new avenues to understand his paintings without the utilization of his biography in this process. It is a close-up on this curious collection of seven paintings called *The Green Room*, and the

construction of gender relations and identities.

In these images Munch has sequestered a group of people, or characters. They are left to act out their drama behind the transparent membrane of the picture plane. One of the images may pinpoint a location for the room. It is titled *Zum süßen Mädels* (*At the sweet girl's*), an informal name for a brothel. A brothel is an institution that exists parallel to society, a condition on its fringes. It is a well-known location, but still a non-place. The series' title, *The Green Room*, may also give references to a theatre. Traditionally all theatres had a so-called green room. This was a room dedicated to the actors; it was a room where the actors waited, before walking out on stage. As such, it represents a state in-between preparation (make-up and wardrobe), and action (on-stage appearance). It is a passive state, a limbo-existence.

In this manner we can say that the depicted interior in

'*The Green Room* series is located in limbo, between space and time. Or rather, the figures operate in a state between the two-dimensional (the picture plane), the three-dimensional (the room enclosing the figures), and the fourth dimension (time). It could be a specific room, but also any room. The figures are caught in a box located separate from life. Contained in a green box, they are everywhere, yet nowhere. This in-between-ness can be considered a heterotopic state. In the article "Other Spaces: The Principles of Heterotopia" Michel Foucault defines *heterotopia* in this manner:

There [...] exist, and this is probably true for all cultures and all civilizations, real and effective spaces which are outlined in the very institution of society, but which constitute a sort of counter-, arrangement of effectively realized utopia, in which all the real arrangements, all the other real arrangements that can be found within society, are at one and the same time represented, challenged and overturned: a sort of place that lies outside all places and yet is actually localizable. In contrast to utopias, these places which are absolutely other with respect to all the arrangements that they reflect and of which they speak might be described as heterotopias. (Foucault 1985-86:12)

Thus, heterotopia describes a disquieting state or space (textual or visual). It breaks with central elements of its time, but also contains in its essential aspects of it. Heterotopias relates closely with its time, but also represent an opposition to it. While *utopia* is an unattainable dream or state characterized by order and clearly defined categories, an impossibility, *heterotopia* is a possibility and readily available. In *The Order of Things* (1966) Foucault emphasizes that heterotopias not only describe the results of juxtapositions of unrelated elements, he also considers the process that brings them together.

In *The Green Room*, the actions taking place are both familiar and strange. They show a world where there

is a blurring of fiction and fact. It is a state of exception. Here Munch experiments with gender expressions. The internal logic in this other world allows for gender transitions and mutations. For example, in the mentioned *Zum süßen Mädel* a tired looking woman sits behind the round table. Her body is coarse. She is partly undressed, but her unclad attributes are not sexualized. To the right sits an ambiguous figure, possibly a cross dressing man. Munch breaks the mold for gender identities, it appears that he has created a site for gender experimentation. Munch creates in these images a new reality, a reality which is recognizable, yet unfamiliar and disquieting. Understanding these images is therefore not a game of 'connecting the dots' between depicted figure and historic figure in Munch's life. My project is concerned with identifying the relations within the images, and deciphering them on their own terms. ♦

Edvard Munch maler på stranden i Warnemünde 1907. Fotografisk selvportrett. © Munch-museet
Foto: © Munch-museet

Hvem kan lære av hvem?

Høsten 2009 ble Senter for tverrfaglig kjønnsforskning kontaktet for å bidra i et nord-sør samarbeid som Universitetet i Oslo leder. Spørsmålet var om STK kunne bidra til en kjønnsdimensjon i samarbeidet mellom UiO og University of Dar-es-Salaam (UDSM) i Tanzania.

Våren 2010 deltok derfor Elisabet Rogg i en delegasjon fra UiO som reiste til UDSM. Her reflekterer Rogg over erfaringene så langt i dette samarbeidet.

Av Elisabet Rogg, forsker og lektor, STK
u.e.rogg@stk.uio.no

Møtene jeg hadde med lederen for UDSM Gender Centre klargjorde at UiO og UDSM har i alle fall en ting til felles: Kvinner er underrepresenterte i faste akademiske posisjoner på alle nivåer. Men på UDSM har kvinnelige akademikere større problemer enn sine mannlige kolleger med å få sine arbeider publisert i vitenskapelige tidsskrifter. Dessuten framsto unge kvinnelige akademikeres omsorgsforpliktelser overfor egne barn som et hinder for å fullføre akademiske arbeider, og gjøre karriere i academia. Forventningene var at STK skulle bidra ved å dele erfaringer fra arbeid med å øke kvinneandelen i vitenskapelige stillinger. Videre at vi skulle bidra med konstruktiv lesing av artikkelutkast fra kvinnelige forskere, slik at mulighetene for internasjonal publisering økte, samt bidra til bygging av en barnehage beregnet på kvinnelige Mastergrad (MA)- og PhD-kandidaters barn.

Ettersom STK først og fremst er en enhet for forskning og undervisning, og i betydelig mindre grad en enhet for praktisk politikkutforming og gjennomføring, var det noe begrenset hva vi kunne bidra med. Men de to første ønskene ble i hvert fall delvis oppfylt: To artikler på engelsk fra UiO sentralt om mulige tiltak for likestilling ble oversendt, og artikkelutkast fra kvinnelige forskere ved UDSM ble lest og kommentert.

Kjønnsstudier ved UDSM siden 1975

Kontakten mellom STK og UDSM ble gjenopptatt høsten 2010 – denne gangen med et mer spesifikt faglig samarbeid som formål. UDSM hadde vedtatt å sette i gang et MA-program i kjønnsstudier fra høsten 2011 og ønsket bistand fra STK for å utvikle dette programmet. I høst reiste jeg derfor for å treffe gruppen ved UDSM som har det faglige ansvaret for utviklingen av MA-programmet. Og det er denne reisen som vekket spørsmålet: "hvem kan lære av hvem?" i meg. For nord-sør samarbeid av denne typen er tosidig. Det handler ikke om ensidig eksport av gode ideer fra UiO, det handler like mye om å lære av det som skjer ved UDSM.

Det første jeg lærte var at UDSM sentralt ser studier i kjønn som særdeles viktig for alle sine studenter og derfor har gjennomført slik opplæring temmelig lenge. I 1988 ble innføring i kjønnsstudier i løpet av første studieår obligatorisk for studenter i alle fag. Studenter på hele spekteret av studietilbud fra ingeniørstudier til humanistiske fag, deltar i dette. Sammen med obligatorisk innføring i utviklingsstudier framstår dette som parallell til vårt ex.phil/ex.fac. Institute for Development studies (IDS) er ansvarlige for tilbudet. Dette instituttet er også ansvarlig for et valgfritt emne i kjønnsstudier i løpet av andre studieår. Dette valgfrie tilbudet er så populært at de har måttet begrense opptaket til 150 studenter. Og i motsetning til UiO, der mannlige studenter er nesten fraværende på kjønnsstudier, består studentgruppen av like mange menn som kvinner. Hvordan får de til det?

Ved STK har vi i flere år kombinert Bachelors (BA)- og MA-kurs. MA-kurs med kjønnsperspektiv har vært tilbudt ved ulike institutter ved UiO, mens STK har ett semesters erfaring med rene MA-kurs i kjønnsstudier, og et eget MA-program er på trappene. Ved UDSM har de til sammenligning tilbudt MA-kurs i kjønn siden 1975!

Universitetsstyret ved UDSM har også bestemt at samtlige fag skal revideres slik at de blir kjønnssensitive. Dette oppdraget er også gitt til Institute for Development Studies. Deres vurdering er at de ikke selv har tilstrekkelig kapasitet, verken hva gjelder fagpersoner eller erfaring. Derfor ønsker de å trekke på våre erfaringer med å kjønnssensitive pensum i alle fag. Men fakta er at UiO aldri noen gang har foretatt et slik systematisk arbeid. Det er snarere slik at dette har vært opp til ildsjeler ved hvert enkelt institutt. Kanskje kunne et tilsvarende vedtak ved UiO, som innledning til de neste 200 år, bidra til å gjøre UiO til verdens mest kjønnssensitive og likestilte universitet?

Kjønnsrelaterte problemer

Men selv om UDSM ligger foran oss på disse områdene, har de problemer som vi ikke kjenner like sterkt: Som universitet i et utviklingsland er det vanskelig å få vitenskapelige artikler

Uteksaminerte kandidater ved Gender Centre ved UDSM (University of Dar-es-Salaam), Tanzania.

publisert i internasjonale fagtidsskrifter som gjerne har base nordvest i verden. I tillegg er det få nasjonale og regionale tidsskrifter og de er lite meritterende å publisere i. I følge våre kontakter bør forskere ved UDSM publisere sammen med forskere fra nordvest for å bli antatt. Dette ser ut til å ramme kjønnsforskere mer enn for eksempel forskere innenfor teknologi. For selv om utviklingsbistand de siste 15-20 årene også har dreiet seg om kvinnerettet bistand (mikrolån og lignende), går de store pengene til utvikling og forskningssamarbeid på infrastruktur. Og det er som regel ikke veldig kjønns sensitivt.

Det er også et problem at midler til langsiktig forskning er knappe – ikke minst hva gjelder forholdet mellom utvikling og kjønn. Selv om empiriske studier og rapporter viser at den kvinnerettede bistanden på lengre sikt kan by på kjønnsrelaterte problemer, ser det ut til at disse empiriske funnene er lite teoretisert og/eller har hatt lite innflytelse på

dominerende tenkning om utvikling. Sosiologen Magdalena Ngaiza peker på at når fattige kvinner som er gift med fattige menn får økonomisk og praktisk bistand til egne prosjekter, kan effekten bli både motstand mot prosjektet og mot kvinnene selv i form av vold – fra deres egne menn. Det er med andre ord ikke slik at 'empowerment'/økt makt til kvinner uten videre fører til økt likestilling i den enkelte familie eller lokalsamfunn. Ut fra slike erfaringer etterspør tanzanianske kjønnsforskere muligheter til teoretisk refleksjon over forholdet mellom utvikling og kjønnsrelasjoner.

I et fattig land må det utøves streng prioritering ved innkjøp av faglitteratur. Av den grunn er det selvsagt en utfordring å utvikle både MA-program med relevant pensum i kjønnsstudier og å revidere samtlige fag.

Hva blir da konklusjonen? Det ser ut til å være gode muligheter for at et nord-sør samarbeid kan bidra til utvikling både i nord og sør. ♦

FORSKNING

Writing at the Centre for Gender Research:

From the Bad Seeds to Fleshly Readings

Roland Boer came together with Christina Petterson to work as guest researchers at STK in the autumn 2010. They came from Australia - an ancient and distant land, arriving in Oslo after a voyage of seven weeks. Since flying, for them, is to be used only as a last and desperate resort, they had come by ship, bicycle and train: container ship from Melbourne to Tilbury (via two oceans, five seas and the Panama Canal), train to Groningen, bicycle to Copenhagen and then ship again to Oslo.

By Roland Boer, Professor, Theology, University of Newcastle, Australia, Guest Researcher, STK
roland.t.boer@gmail.com

How wonderful it is to find a centre that is accustomed to (international) visitors, making sure an office is ready, that access to all those various fancy bits and pieces of a modern university are in place, that lunch on Tuesday is a 'good thing' to attend - in short, that you can get started with whatever you want to do immediately. Apart from pondering why I had said yes to teaching in courses on feminist theory and gender equality (which felt quite natural - surprisingly for me), I was keen to get on with two tasks.

Fleshly Readings

One was to put the finishing touches to a project on which I had been working on the ship: *Fleshly Readings*. At its heart, it seeks to show how earthy, crude and very human the Bible is when it deals with bodies, sex, gender, patriarchies and so on. The book has three parts: the Song of Songs (chapters 1-3); Masculinities (chapters 4-8); Paraphilias (chapters 9-12). The first part begins by exploring what a fully carnal allegory (the assumption that the Song is about human sex) might look like, moving on to ask how a rigorously literal reading would work (one that takes references to the sex of plants and animals at face value). The second part deals with biblical masculinities and their chronic instabilities at a very material level: the terminology for testicles, or the testicular logic of biblical Hebrew; the spermatoc spluttering pen(ise)s of the scribal prophets; the queerness of the all male worlds of Chronicles and Mount Sinai; and then the deep uncertainties of the ban on images of God (the second commandment), as revealed through male bodybuilding. The third part plunges into paraphilias, whether prostitution or pornography, lascivious rabbis, bestiality or necrophilia. Of course, each study is rigorously scholarly, with detailed attention to relevant

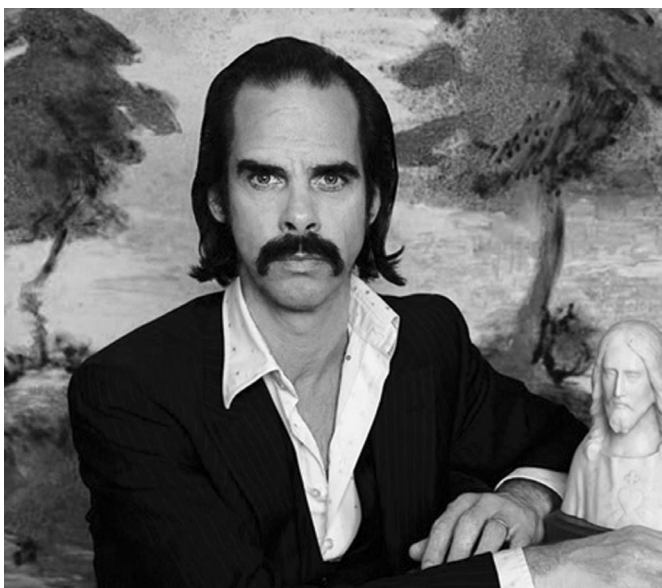
scholarship and significant theoretical engagement (especially with gender theory, psychoanalysis, ecocriticism, Marxism and queer theory). At the same time, it also evinces a healthy disregard for the polite and pious codes of much biblical criticism.

As one might imagine, the usual church-operated-or-respectable-university-run press might raise an eyebrow at a book like this (as they did when I sent out proposals while in Oslo). So I have approached Prometheus Books and Cleis Press. The latter - www.cleispress.com - is distinctly interested, which would definitely be a first for such a press (and for me).

Nick Cave and religion

The second project was so close to completion when I arrived in Oslo, so it has taken up the bulk of my time: a book on Nick Cave and religion. For those not in the know or unfortunate enough not to have experienced the flourishing of perhaps the greatest moment in the history of music - rock - Nick Cave is an Australian musician originally involved with the leading punk bands, The Boys Next Door (1977-9) and The Birthday Party (1979-1983), then morphing into Nick Cave and the Bad Seeds (as well as the alter-ego band, Grinderman).

What is not known even amongst Cave aficionados is that he is an avid reader of the Bible, so much so that biblical themes and forms structure many of his songs, poetry, novels, films and other sundry writing. So I have one chapter that deals exclusively with the two novels, *And the Ass Saw the Angel* (1989) and *The Death of Bunny Munro* (2009), for which the most appropriate term is total depravity. Another explores the deployments of biblical apocalyptic themes across a range of songs; another draws out a heretical and ultimately rather liberal Christology. A further chapter considers Cave's own

Nick Cave uses biblical themes and forms structure in many of his songs, poetry, novels, films and other sundry writing.

effort to control the interpretation of his varied material, taking the position of the Word itself. And one deals with the love song, for like John Donne, one cannot escape the blending of the sensuous and the divine, sex and devotion, bodies and liturgy. However, the most noticeable feature of the best love songs is the way pain and God both present: here the influence of the biblical Psalms is strong.

In order to resist the tendency of literary scholars to focus on texts, the core of this engagement with Cave is a study on the philosophy of music, via Ernst Bloch. Here I discover a pattern of three major songs, running from the anarchic (punk) song, through the false resolution of the hymn and then a partial and difficult redemption through the dialectical song, in which the anarchic song is allowed free reign only to emerge with another level of cohesion. Musically, then, Cave may be said to be on a perpetual search for redemption, a theme that runs through all of his work, even in the final chapter on death. Or rather, it is the penultimate chapter, for the conclusion focuses on that long search for redemption. ♦

ROLAND BOER

Roland Boer professor i teologi ved University of Newcastle, Australia, var gjesteforsker ved STK høsten 2010 tilknyttet forskningsgruppen "Kjønn og kanonkritikk". Boer arbeidet med å fullføre og finne forlag til å publisere *Fleshly Readings*, et manuskript om seksualitet og maskulinitet i bibelske tekster. Han sluttførte også et bokmanus om gothpunkrockeren, Nick Cave og religion – om musikk, død og frelse.

I 2007 fullførte Boer et bokverk på fem bind om marxisme og teologi: *The Criticism of Heaven and Earth* (Brill and Haymarket, 2007), som er oversatt til kinesisk, dansk, italiensk og tyrkisk.

Colonialism and Christianity in Greenland:

Constructing Christian Men

Christina Petterson was guest researcher at STK last autumn. In the course of the semester she worked towards transforming her PhD thesis, *The Missionary, the Catechist and the Hunter. Governmentalities and Masculinities in Greenland*, into an article and a book manuscript.

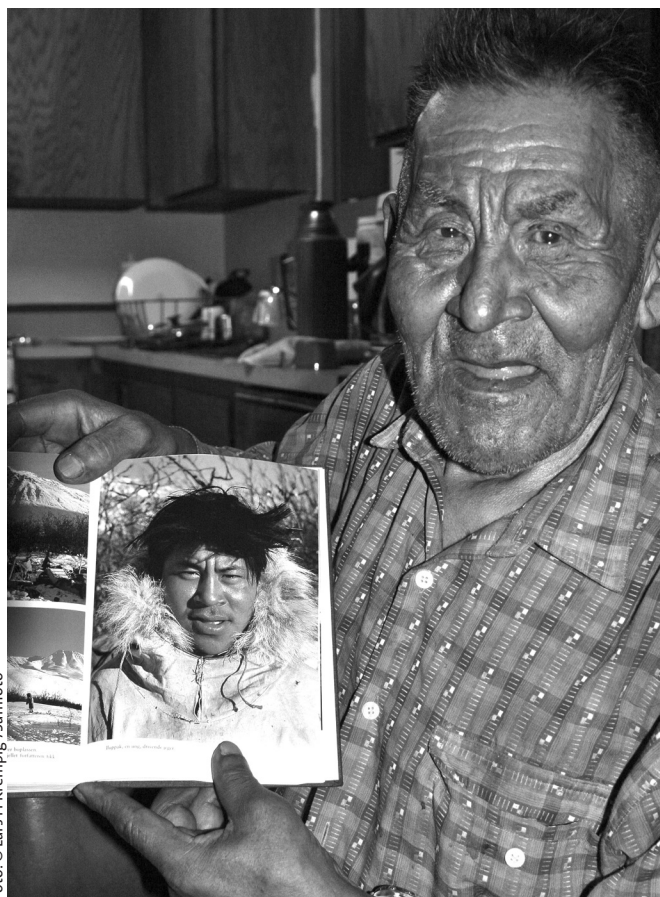

Foto: © Lars H Krempig / Samfoto

Iluppak fra landsbyen Anaktuvuk Pass holder fram boka Nunamiut der det er bilde av han selv for 57 år siden. Helge Ingstad tok bildet av den unge jegeren den gang.

By Christina Petterson, PhD, Macquarie University, Australia
Guest Researcher, STK
christina.petterson@gmail.com

My thesis is an analysis of the particular Protestant inflection of Danish colonialism and its civilising project. I argue that

the introduction of alphabetic writing and the education of segments of the Greenlandic population according to Western standards of rationality and self-perception, generated an abstracted understanding of and estrangement from the world of hunting and 'nature.'

Focus on Colonial Implementation

This production of 'nature' was part of a larger civilisation process, which was a consequence of Lutheran social teaching. The church used enlightenment, knowledge and education as means of inducting a set of social and moral norms (work, sexuality, family, hygiene, individuality) to which the Greenlanders had to conform. The knowledge of the church was firmly connected to a social structure which had to be implemented in order to contain the Protestant spirit. My focus was therefore on the colonial implementation of power and its shaping of Greenlandic society. This approach was primarily due to a personal dissatisfaction with the general academic trend of simplifying and edifying narratives of mission and Protestantism in Greenland. The logic of these mission narratives colludes neatly with commonplace narratives of secularisation which separates the missionaries from the colonisers, thereby constructing not only a 'pure' notion of Evangelical-Lutheran Protestantism but also ignoring its cultural influence and invasive understandings of gender, class and society.

I therefore set myself the task of complicating these compartmentalising narratives by way of a critical appropriation of a number of theoretical concepts, including Foucault's concept of governmentality, which I primarily understand as a critique of secularisation theories. I advanced this position by following the Protestant subjectification practice on a segment of the Greenlandic population, namely men from 'mixed' families and their access to education. Education was one of the primary ways in which the Danish colonial administration created differences within the population. This took place at the catechist colleges in Godthåb (Nuuk) and Jakobshavn (Ilulissat) from the mid-nineteenth century. While all Greenlanders in the conversion

process learned how to read and to some extent write, it was only a fraction of the men, who were actually trained to express themselves and their surroundings in writing and thus develop a different sense of self.

The Ontological Status of the Hunter

The catechists played a great role in the colonial administration's reconfiguring of Greenland society. One of the developments I follow is what I have called *the ontological status of the hunter*. By this I mean the abstracted hunter identity which grew out of the various literary projects generated by the recording and publication of the Greenlandic oral traditions in the mid-nineteenth century – initiated by the Danish colonial administration, but carried out by the Greenlandic catechists. This had two overall aims.

First, I set to troubling the distinction between colonial powers and missionaries by showing that the idealisation of the hunter was quite reliant on technologies of self – in this particular case, writing – which, as a colonial instrument of power, was firmly connected to scripture. The relations between writing and the production of truth, alphabetised Greenlandic and representation, and the abstracted self and nature, are all contingent on the Bible as scripture containing the absolute truth. I am not asserting that 'the hunter' is really a Christian figure; instead, I argue that the hunter is an abstraction of ideal identity that grew out of a representational practice connected to Western writing practices. Writing carried an absolute authority due to its connection to scripture as well as the power structures it enabled through controlled access to education and training.

Then I emphasised the hunter as a product of colonial ideologies of race and explored the subjectification process of the catechist. I showed particular interest in how the missionaries fostered a rational, controlled masculinity, which simultaneously set the catechists outside Greenlandic nature even as they were producing it. This meant tracing the strategies of implementing a Lutheran ideal of rationality over against Greenlandic 'folly', Lutheran Protestant Christianity over against Greenlandic superstition, Protestant civilisation over against Greenlandic nature, and writing over against orality. While there are multiple examples of Greenlandic subversions of these imposed hierarchies, it was not my intention to point to such deconstructions. Instead, I paid close attention to the binary logic of the colonisers to show how they effectively intervened into Greenlandic society, segregated

the population, implemented governing and disciplining strategies, and fostered a ruling class that proceeded to construct society from preconceived ideals of 'nature' and 'civilisation.' I chose to focus on the ontological status of the hunter as an overarching figure, not only in Greenlandic identity politics but also in contemporary politics. Such a perspective disclosed how indigenous self-representation was discursively constrained and conditioned by colonial categories of representation, and how these power structures continue to haunt indigenous politics in Greenland.

Complicating Governmentality: Colonialism, Protestantism and Greenland

My attempt to complicate the colonial web of power by emphasising the role of the emerging Greenlandic ruling class should not be seen as an attempt to exonerate the Danish colonial administration. My focus on cultural practices such as writing was deployed to emphasise the fact that Danish cultural interventions in Greenland were violent and totalising. The Danish colonial administration fundamentally reconfigured Greenlandic society and its power structures. It implemented means of representation, surveillance and control that were constantly honed to match the social situation. It exploited, humiliated and belittled Greenlanders. I wanted to show the insidiousness and pervasiveness of Danish enactments of power, the class differences it has established, and the mess it has left behind. This meant tracing the complex process of colonial governmentality founded upon colonial politics, social inequality, racial prejudice and patriarchal privilege. ♦

CHRISTINA PETTERSON

Christina Petterson var gjesteforsker ved STK høsten 2010. Hun var tilknyttet forskningsgruppen "Kjønn og kanonkritikk" ved STK og Det teologiske fakultet, UiO. Hun er PhD i kulturstudier fra Macquarie University, Australia med Master i i teologi fra Københavns Universitet.

Vårens seminarprogram

Vi ønsker velkommen til Senterets arrangementer i vårsemesteret 2011. For fullstendig program, omtale og eventuelle endringer, se STKs hjemmeside <http://www.stk.uio.no/formidling/seminarprogram.html>
Merk angitte påmeldingsfrister på enkelte seminarer.

JANUAR

Nyttårsselskap

TID: Torsdag 13. januar, fra kl. 16.00

STED: Kantinen NEMKO-bygget, Gaustadalleen 30

Nyttårstale ved senterleder Jorunn Økland.

Foredrag ved Loveleen Rihel Brenna, leder for Kvinnepanelet, konsulent og forfatter: "Pending mellom sari og miniskjørt, burka og puppekløft?"

Prisutdeling til en masterstudent for fremragende bidrag til kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo ved styreleder Anne Birgitte Rønning.

2nd International Conference on Democracy as Idea and Practice, Oslo, January 13 – 14 2011: Workshop 5: Democracy, Gender and Dignity in a Global Perspective

TIME: January 13 – 14 at 9.15 am – 6 pm

PLACE: Auditorium 1, Georg Sverdrups hus (the university library), Blindern

WORKSHOP 5: Workshop highlights: Learn about "altercentric" child research and its implications for democracy theory, new research on fathering and parenting, immigration and nationality, how gender equality and democratization theory can be combined and what we can learn from humiliation and dignity research. For more information about the conference, see <http://www.demokrati.uio.no/arrangementer/konferanser/2011/2nd-Democracy-as-idea-and-practice-jan-2011>

DIRECTORS, WORKSHOP 5: Evelin Lindner, the World Dignity University and Øystein Gullvåg Holter, STK.

FEMCIT Final Conference – Remaking Citizenship: Women's Movements, Gender, Diversity

TIME: January 20 at 9.30 am – 5.15 pm

PLACE: Auditorium 3, Helga Eng's hus, Blindern

In this final conference the main findings from FEMCIT, a quadrennial European project on women's movements and citizenship, will be discussed. For more information about the conference, see <http://www.femcit.org/news.xpl?theID=68>

ORGANISERS: Sevil Sümer, Rokkansenteret and Beatrice Halsaa, STK

FEBRUAR

Historier om kjønn og universitet 1811 – 2011 (I): Vitenskap, dannelselse og samfunnsbygging 1811 – 1870

TID: Fredag 4. februar, kl. 12.00 – 16.00

STED: Undervisningsrom 1, Georg Sverdrups hus (Universitetsbiblioteket), Blindern

STK ønsker å bidra til feiringen av UiOs jubileum ved å arrangere en tverrfaglig seminarrekke, "Historier om kjønn og universitet 1811 – 2011". Seminarene vil belyse hvordan ulike forestillinger om kjønn har preget UiOs historie og hvilke oppfatninger av kjønn universitet har formidlet. Gjennom fire seminarer belyses sammenhengen mellom kjønn og kunnskapsproduksjon i fire epoker. Dette første seminaret setter søkelys på institusjonen, disiplinene, forskningen og formidlingen i perioden 1811 – 1870.

INNLEDERE: Stephen Walton, professor, Ivar Aasen-instituttet, Høgskulen i Volda
Hilde Sandvik, førsteamanuensis, Institutt for arkeologi, konservering og historie, UiO
Merete Thomassen, førstelektor, Det praktisk-teologiske seminar, UiO

Ole Moseng, forsker, Institutt for helse og samfunn, UiO
 Jon Gunnar Jørgensen, professor, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO
 Torill Steinfeld, professor, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO
 FAGLIG ANSVARLIGE: Hilde Sandvik, IAKH, Torill Steinfeld, ILN og Tone Brekke, STK

Kjønn, kommunikasjon, lesing og skole

TID: Onsdag 16. februar, kl. 13.15 – 16.00
 STED: Rådsalen, Lucy Smiths hus (tidl. Administrasjonsbygget), Blindern

I anledning rapporten fra PISA-prosjektet (desember 2010) inviterer Senter for tverrfaglig kjønnsforskning og Institutt for lingvistiske og nordiske studier til seminar om kjønn, lesing og kommunikasjon i skolen. Seminaret arrangeres i samarbeid med Institutt for lingvistiske og nordiske studier. Seminaret henvender seg spesielt til UiOs lektorstudenter, men er åpent for alle interesserte.

INNLEDERE: Harriet Bjerrum Nielsen, professor, Senter for grunnforskning/Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, UiO og Astrid Roe, forsker, Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, UiO

FAGLIG ANSVARLIG: Torill Steinfeld, ILN/STK

MARS

8.mars arrangement: Hva skjer med kjønnsbalansen i akademia?

TID: Tirsdag 8. mars, kl. 13.00 – 17.00
 STED: Galleri Sverdrup/Klubben, Georg Sverdrups Hus, UiO

DEL 1: Utstillingsåpning, Galleri Sverdrup (Georg Sverdrups hus), ved Inga Bostad, UiO: "Reale damer" – se <http://www.muv.uio.no/menneskene/tema-reale-damer/>
 Miniforedrag om utstillingen ved Anne-Mette Vibe

I Klubben/kantinen, Georg Sverdrups hus:
 Miniforedrag ved Jorunn Økland: Vitenskap, kjønn og kanon - hva endres når kvinner entrer disiplinene?
 Kulturelt innslag ved Gjøril Songvoll med flere
 Kaffe og kaker

Del 2: Paneldebatt
 Universitetet i Oslo har en uttalt ambisjonen om å bli 'verdens første likestilte universitet' innen 2011. Men hvordan står det egentlig til med kjønnsbalansen blant vitenskapelig ansatte og studenter ved inngangen til 2011? 8.mars blir det debatt om resultatet av universitetets likestillingsstrategi. Seminaret arrangeres i samarbeid med UiOs ledelse.

DEBATTLEDER: Marina Tofting, assisterende direktør, Kommunikasjonsavdelingen, UiO

INNLEDERE/DEBATTANDEL:
 Inga Bostad, prorektor ved UiO
 Anne-Mette Vibe, seniorrådgiver og prosjektleder, "Reale damer"
 Jorunn Økland, senterleder, STK, UiO
 Gjøril Songvoll, kulturkoordinator, UiO
 Agnete Vabø, forskningsleder ved NIFU
 Curt Rice, professor ved Universitetet i Tromsø
 Marie Simonsen, politisk redaktør i Dagbladet
 Morten Dæhlen, professor ved Det matematisk-naturvitenskapelig fakultet, UiO

FAGLIG ANSVARLIG: Unn Conradi Andersen, STK, Ingrid Uldal, likestillingsrådgiver, UiO

Affecting citizenships: the (de)naturalisation process in Britain

TIME: Monday March 28 at 10.15 am – 12 am
 PLACE: Grupperom 4, Georg Sverdrups hus (the university library), Blindern

LECTURER: Dr Anne-Marie Fortier, Reader in Cultural and Social Studies, Sociology Department, Lancaster University, UK

COMMENTATOR: PhD candidate, Stine Svendsen, Department of Interdisciplinary Studies of Culture, Norwegian University of Science and Technology (NTNU)
 In her lecture, Dr Anne-Marie Fortier will discuss the concepts of 'multicultural intimacies' and 'affective citizenship'. Comments on the lecture will be given by Ph.D. candidate, Stine Svendsen.

ORGANISER: madeleine kennedy-macfoy, STK

VÅRENS SEMINARPROGRAM

APRIL

Historier om kjønn og universitet 1811 – 2011 (II): Kjønn i kunnskap og kunnskapens kjønn: 1870 – 1920

TID: Fredag 8. april, kl. 12.15 – 16.30

STED: Rådssalen, Lucy Smiths hus (tidl. Administrasjonsbygget), Blindern

Perioden 1870 til 1920 er rammen rundt det andre seminaret i rekken "Historier om kjønn og universitet 1811 – 2011". Innleggene vil belyse ulike forståelser av kjønn i sentrale fagfelt ved UiO i perioden, herunder teologi, jus, medisin, biologi og litteraturvitenskap. Noen av de viktigste milepælene når det gjelder kjønn i academia står også sentralt, som kvinners adgang til akademiske studier og de første kvinnelige pionerene ved UiO. Det vil bli servert forfriskninger etter seminaret.

INNLEDERE:

Thor Inge Rørвик, forsker, Institutt for filosofi, ide- og kunsthistorie og klassiske språk, UiO

Halvor Moxnes, professor, Det teologiske fakultet, UiO

Marit Halvorsen, professor, Institutt for offentlig rett, UiO

Aina Schiøtz, professor i medisinsk historie, Institutt for samfunnsmedisinske fag, UiB

Anne Kveim Lie, postdoktor, Seksjon for medisinsk antropologi og medisinsk historie, UiO

Inger Nordal, professor, Molekylær økologi og biosystematikk, UiO

Torill Steinfeldt, professor, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO

FAGLIG ANSVARLIGE: Hilde Bondevik, Seksjon for helsefag, Aud Tønnessen, TF og Jorunn Økland, STK

Kanon I: Guest lecture: What Can Law Do? What Can Religion Do? How Society Shapes and Is Shaped by Its Sexual Arrangements

TIME: Friday April 15 at 10.15 am – 12.00 am

PLACE: Rom 420, 3rd floor (4 in the elevator), Gaustadalléen 30 D (the NEMKO building)

LECTURER: Bernadette J. Brooten, Kraft-Hiatt Professor of Christian Studies, Director, Feminist Sexual Ethics Project, Brandeis University

RESPONDENT: Sara Mats Azmeh Rasmussen, author

The seminar will take as point of departure the results of Brooten's Feminist Sexual Ethics Project at Brandeis University. She will discuss the complicated interfaces between ethical and legal perspectives on heterosexual, same-sex, and plural marriage that arise in a multicultural, liberal state. She will provide historical perspective on religious influence on the law and ask what is a proper relationship between the two.

ORGANISER: Jorunn Økland, STK

Kanon II: Kvinnelige skribenter før 1800 – Cost-aksjonen "Women Writers in History"

TID: Fredag 29. april, kl. 13.15 – 16.00

STED: Seminarrom 9, 1. etasje, P.A. Munchs hus, Blindern

Seminaret arrangeres i tilknytning til den europeiske Cost-aksjonen Women Writers in History [<http://www.costwwih.net>]. Aksjonen samler forskere fra rundt 20 land. Det fokuseres på kvinners tekster fra tiden før ca 1900, med vekt på tematikk, resepsjon og formidling. Hensikten med seminaret er å formidle fra relevante norske prosjekter, danne et norsk nettverk og informere om framdriften i aksjonen.

PROGRAM:

Ingeborg Owesen, STK: *Marie le Jars de Gournay (1565–1645), filosof, forfatter og forsvarer av kvinners rett til å skrive*

Ellen Krefting, ILOS: *Feminine forkledninger. La Spectatrice danoise (Kbh. 1748–1750)*

Bente Christensen, ILN: *Madame de Ségur (1799–1874) – den stakkars Sophie*

Lene Therese Teigen, regissør, dramaturg, teaterviter: *Glemte teaterstykker fra den moderne dramatikens gjennombruddsepoke. Om DESK-prosjektet: "Dette Skrev Kvinder" [<http://www.houseofstories.no/index.htm>].*

Orientering om aksjonen ved Anne Birgitte Rønning, førsteamanuensis, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, UiO og Torill Steinfeldt, professor, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO

FAGLIG ANSVARLIGE: Tone Brekke, STK, Anne Birgitte Rønning, ILOS og Torill Steinfeldt, ILN

Nytenkning om vikingefunn: Mer likestilte enn vi tror?

Hva om vi ikke finner markerte sosiale forskjeller i posisjonen av kvinnegraver og mannsgrover fra vikingtiden? spør Marianne Moen, og dermed legger hun grunnlag for ny utforskning av kjønnsforhold og vår forståelse av kjønn i en svært formativ fase i norsk bevissthet og identitetsdannelse.

AnneBirgitte Rønning, jurieleder
a.b.rønning@ilos.uio.no

Foto: © Nina Heilmann/STK

Marianne Moen ble tildelt prisen for fremragende bidrag til kjønnsforskning i 2010 med masteroppgaven *“The Gendered Landscape: A discussion on gender, status and power expressed in the Viking Age mortuary landscape”* ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, HF, UiO.

Opggaven er teoretisk velfundert, og den viser gjennom solid dokumentasjon av det arkeologiske materialet (gravfeltene ved det urbane Kaupang, og den monumentale Oseberghaugen, begge i dagens Vestfold) at det er mulig å stille spørsmål rundt hvor total den sosiale delingen mellom kjønnene var i vikingtiden. Det finnes ikke generelle forskjeller mellom kvinne- og mannsgrover med tanke på plassering, utvendig form, innhold og rikdom. Materialet viser heller til at vi bør vurdere å gi plass til tolkninger som fremsetter vikingenes kjønnsideal som mer flytende.

Det forslagstilleren fremhever som nytt i Moens oppgave, er kombinasjonen av arkeologiske landskapsstudier og kjønnsarkeologi, noe som tidligere ikke har blitt gjort i en systematisk studie som dette. Dagens kjønnsideologi påvirker våre ideer om fortiden, men samtidig påvirker våre ideer om fortiden også dagens kjønns mønstre. Dette er en toveisprosess som vi som må være oppmerksom på om vi skal forsøke å oppnå et balansert syn på både fortidens og nåtidens ideer om kjønn. ♦

De nominerte var i tillegg til Marianne Moen:

Mali Gulbrandsen Asmyhr: *Tilrettelegging for minoritetskvinner på arbeidsplassen. Aktivitets- og rapporteringsplikten som rettslig virkemiddel*, Det juridiske fakultet, Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

Inger Karoline Hagane: *Visions of Nightmare, Dreams of Freedom: Ecofeminism in two feminist dystopias*, Humanistisk fakultet, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk (ILOS).

Rannveig Vittersø Kaldager: *Betydningen av inntekt og utdanning for menns fruktbarhetsintensjoner og atferd*, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.

Mona Nilsen: *Troende muslimske kvinners kamp for anerkjennelse: Islamsk feminisme presentert gjennom Asma Barlas og Amina Wadud i vestlig feministisk kontekst*, Det teologiske fakultet.

Julie Estdahl Stuestøl: *De nyttige ofrene. Norske menneskehandeltak og nigerianske kvinner i kryssningen mellom utlendingsrett og strafferett*, Juridisk fakultet, Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

Marie Stangehov Thorstensen: *From victimhood to gendered agency: Implementing a HIV University in Mpophomeni township, South Africa*, Det teologiske fakultet

Ida Wagle: *Ethical Formation on the Treshold: A study of the implementation of HIV University in Mpophomeni township, South Africa*, Det teologiske fakultet.

Anna Hedvig Kirsten Marheim Young: *‘Speak sweetly and act sly’: A Study of Gender Nonconformist Children in Three Southern Novels*, Det Humanistiske fakultet, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk (ILOS).

Ulike hverdager for forskere i utlandet

Internasjonalisering er dette tiårets 'buzzword' i akademia. Og hvordan gjøre internasjonalisering bedre enn å reise på forskningsopphold til et anerkjent universitet i utlandet? Muligheter åpnes og lukkes imidlertid av livssituasjon og familieforhold. Dette opplevde stipendiatene Ingunn Eriksen og Stian Overå, henholdsvis med og uten familie, på et halvt års skriveopphold ved 'Cal', University of California, Berkeley.

Av Stian Overå og Ingunn Eriksen, stipendiater, STK
stian.overa@stk.uio.no og i.m.eriksen@stk.uio.no

Det er ikke det samme å reise på forskningsopphold i utlandet med familie som å reise uten. Stian Overå og Ingunn Eriksen reiste med lik plan og samme forpliktelser for sin egen forskning og UC Berkeley. Opplevelser og muligheter ble imidlertid ulike og deres hverdager så svært forskjellige ut.

Morgen

STIAN: For en sosialantropolog med kulturell mangfoldighet som levebrød var International House – 'I-House' – det perfekte bosted. Her var jeg samboer med omtrent 600 andre studenter og forskere fra 80 ulike land. I denne krysskulturelle konteksten opplevdes det som om jeg deltok i internasjonalisering 'twentyfourseven'! Fra klokken sju var det frokost. En strøm av mennesker beveget seg gradvis fra de knøttsmå hybelrommene til den store matsalen hvor nye vennskap ble smidd på daglig basis. Med unntak av alle de forskjellige språkene som ble snakket ved frokostbordet, var det som å begynne på folkehøyskole på nytt! Her gled personlige og faglige horisonter inn i hverandre i samtalen, og før jeg rakk å komme meg til biblioteket ventet ofte et par nye venneforespørsler på Facebook.

INGUNN: Familiefrokostene i huset vi leide i Nord-Berkeley var preget av fantastisk lokalprodusert mat og dårlig samvittighet for at jeg aldri begynte arbeidsdagen når jeg burde. Det var jo så hyggelig å være litt sammen på morgenkvisten! Og pappa'n i huset kunne alltid trenge litt hjelp: her var det én som var overtrøtt og måtte gjøres klar for en lur; og en annen som trengte tannpuss og bukse og sokker på. Men når alle store og små gutter omsider var ute av huset, kunne arbeidsdagen begynne på ordentlig: seint ute, ved kjøkkenbordet, alene med dataen og en kopp kaffe.

Formiddag

STIAN: Jeg startet ofte arbeidsdagen i en av de dype lenestolene hos mine akademiske artsfrender på Antropologisk

Ingunn Eriksen med utsikt til hele Bay area med Berkeley i forgrunnen. Bildet er tatt fra toppen av universitetsområdet.

institutt. Dette ble min lille hule hvor jeg søkte fred og ro for å skrive de i alt fire kapittelutkastene som jeg overfor meg selv hadde avlagt ed på at jeg skulle ha med i kofferten tilbake til Norge. Andre dager dro jeg på Barrie Thornes kurs "Gender and the Politics of Childhood" hvor jeg fikk en smakebit av det akademiske Berkeley. I en hverdag preget av skriving og atter skriving, fikk jeg her et etterlenget påfyll av faglig stimulans. Som foreleser i et lignende kurs på STK, med oppstart våren 2011, var det også svært inspirerende å se hvordan Barrie klarte å skape et engasjement blant studentene som jeg ikke har opplevd tidligere i min studentkarriere.

INGUNN: De dagene jeg ikke satt på kontoret Stian og jeg delte på campus, satt jeg stort sett på nabokafeen og jobbet. Rundt ved de andre bordene satt det alltid studenter og veiledere, og mange satt alene med mac'ene sine. Ikke sjelden satt Judith Butler på et av nabobordene. Hun minnet ved sin

tilstedeværelse om at Berkeleys offentlighet er gjennomsyret av universitetets folk og virke. Særlig synlig er det i kafélivet. Her er det rom for både det ensomme arbeidet med teksten og møter med studenter eller kolleger, og det er en selvfølge å slå av en prat med de på nabobordet.

Ettermiddag

Skrivegruppa vår møttes et par ganger i måneden. Den besto av Stian, Ingunn, to PhD-studenter fra Cal og Barrie, som ledet gruppa med klokskap og sjenerøsitet. Her la vi fram våre kapittelutkast på forskjellige stadier. Møtene var ikke radikalt annerledes enn de vi var vant med fra Norge, men den amerikanske konteksten ga en annen vinkling på spørsmål som var viktige for oss. Forskjellene bidro også til at vi lettere så det unike med Norge, særlig det sterkt artikulerte målet om kjønnslikestilling, barnets sentrale stilling og nordmenns vanskeligheter med å snakke om forskjell. Vi diskuterte kjønn, men minst like mye etnisitet, sosial klasse, institusjoner og emosjoner.

Lyst og samvittighet

Internasjonalisering av forskning er en dimensjon av globaliseringsprosessene. Det å ta del i denne translokale bevegelsen av forskere og reise på forskningsopphold til Berkeley – hvor også kjønnsforskningsfeltet har spesielt sterke historiske røtter – var for oss begge en fantastisk erfaring. Det er likevel åpenbart at våre opplevelser ble preget av om vi reiste med eller uten familie.

STIAN: Ved å reise alene og ta del i den store internasjonale forskerfamilien på I-House, opplevde jeg stor grad av frihet og et mangfold av ulike sosiale og kulturelle tilbud. I møtet med alle disse mulighetene var det til tider en utfordring å disiplinere seg til å jobbe framfor eksempelvis å bli med på utflukter til Yosemite og Lake Tahoe, storme karaokescenen og dansegulvet på de mange fristende utestedene i San Francisco, eller bare nyte panoramautsikten over the Bay Area over en hyggelig samtale og en nypresset espresso på I-House-kafeen.

INGUNN: Selv med en partner som tok på seg jobben som ankeret i hjemmet, ga det å ta med familie på forskningsopphold i utlandet andre forutsetninger enn å reise alene. Økonomiske og praktiske rammer var på plass med god hjelp fra Forskningsrådets stipendordning og STKs administrasjon. Men samvær med familien, som trekker

Stian Overå på fotballkamp på ærverdige California Memorial Stadium som er hjemmebane for University of California Golden Bears.

i både lysten og samvittigheten, kan ikke outsources. Det innebar delt tid og delte forpliktelser, og medførte ikke sjelden dårlig samvittighet. Til gjengjeld ble familien inkludert i arbeidshverdagen på en måte som i andre fall ville vært helt umulig. Med familien på tur ble oppholdet spunnet rundt aksene familie og avhandlingsarbeid. Sammenlignet med hvordan det ville vært om vi hadde blitt hjemme, ble disse delene av livet nå løftet ut og intenst konsentrert for et halvt år.

Akkurat som familien, er arbeidet med en avhandling kilde til både dårlig samvittighet og lyst. Å reise med familie innebærer dermed to slike lyst- og samvittighetsakser som kan være vanskelig å forhandle mellom.

BEGGE: Vi fikk imidlertid nyte godt av Berkeleys egenart; forskerkulturen, kafékulturen, delekulturen, åpenheten og sjenerøsiteten. Begge fikk mulighet til å bruke Cal's faglige ressurser, og å møte nye fagtradisjoner med tett skriveoppfølging, hyggelig miljø, og et fantastisk og inspirerende campus fylt med ærverdige bygninger, trær og ekorn. ♦

Voldtekt mellom skam og risiko

Voldtekt er mer enn et overgrep på den individuelle kvinnen. Måten vi snakker om voldtekt på kan fortelle oss noe sentralt om nasjonal selvforståelse og konstruksjon av stedsidentitet, mener Anne Bitsch. Her redegjør hun for problemstillinger og funn i sin masteroppgave i samfunnsgeografi *The Geography of Rape: Spaces of Shame and Risk* (2010).

Av Anne Bitsch, tidligere masterstudent i samfunnsgeografi, STK anne.bitsch@fett.no

I 2006 ble tre menn fra eliteuniversitetet Duke i North Carolina anklaget for å ha voldtatt en svart stripper. Den angivelige voldtekten skal ha funnet sted på en fest der alkoholen fløt og der alle gjestene, med unntak av to innleide strippere, var menn. Festen tok imidlertid fort slutt da den ene stripperen, som var rusa, ikke kunne gjennomføre showet likevel og bestemte seg for å forlate etablissementet. Det kom til krangling fordi mennene følte seg snytt for underholdningen de hadde betalt for, og en nabo i huset ved siden av fortalte at han hadde hørt rasistiske tilrop. Det er strid om det videre hendelsesforløpet: Stripperen hevder at hun ble voldtatt og mishandla av tre menn, og medisinske undersøkelser foretatt på den lokale legevakta skal ha vist at mye tydet på seksuelle overgrep. De anklagede avviste på sin side det hele som oppspinn.

Kort tid etter ble tre unge menn fra Dukes lacrosselag tiltalt for voldtekt, seksuell trakassering og frihetsberøvelse. Statsadvokaten, Mike Nifong, var raskt ute med å stemple det påståtte overgrepet som 'hatkriminalitet'. Men Nifong undersøkte flere viktige bevis, og anklageren endret historien sin flere ganger før hun til slutt trakk forklaringen sin. Mike Nifong mistet advokatbevillingen som følge av sin håndtering av saken som så ble overført til granskning av North Carolinas øverstbefalende statsadvokat, Roy Cooper. I april 2007, ca. ett år etter at det påståtte overgrepet skulle ha funnet sted, ble de tre tiltalte frikjent. Cooper skrev amerikansk rettshistorie da han ikke bare slo fast, slik det er vanlig, at man ikke kunne bevise 'utenfor rimelig tvil' at overgrepene hadde funnet sted, men konkluderte at anklagene var falske, de siktede uskyldige, og slik renvasket deres navn.

Saken vakte nasjonal og internasjonal oppsikt fordi den aktualiserte spørsmål om maktrelasjoner mellom kvinner og menn, og den svarte arbeiderklassen versus den hvite

Faksimile av The New York Times med bilde av studentene ved Duke University, som ble tiltalt og senere frikjent for å ha voldtatt en farget stripper.

eliten. Jeg valgte denne saken som case i min masteroppgave *The Geography of Rape: Spaces of Shame and Risk* og analyserte hvordan normer for kjønn og seksualitet bidrar til å konstruere nasjonal selvforståelse. For å belyse dette foretok jeg en diskursanalyse av 94 avisartikler fra *New York Times*, *USA Today* og North Carolinas lokalavis *News & Observer*. Jeg identifiserte hvilke voldtektsdiskurser som var til stede i debatten som pågikk fra mars 2006 til april 2007 da siktelsene ble frafalt. Metodisk trakk jeg på Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse, Louis Althusser's begrep om ideologiske statsapparater og transnasjonale feministiske teorier.

Voldtekt og ideologi

Etter en koding av avisartiklene fant jeg frem til flere gjennomgangstema, for eksempel; at voldtekt skyldes naturlig

mannlig aggresjon, moralsk forfall eller alkoholinntak, eller problemet med falske voldtektsanklager og faren for justismord i det amerikanske rettssystemet. Konservativ diskurs vinklet voldtekt som et spørsmål om individuell moralsk karakter, mens liberale diskurser var mer strukturelt anlagt. I motsetning til strukturalistiske radikalfeministiske diskurser forsto liberalerne voldtekt som et vanlig lovbrudd, og ikke et uttrykk for bredere maktrelasjoner mellom kvinner og menn og svarte og hvite.

Nyliberale diskurser overlappet med de konservative, men var mindre normative og opptatt av idealer for ærbar maskulinitet og femininitet. Nyliberale diskurser fremhevet fremfor alt individets eget ansvar for å beskytte seg mot voldtekt ved å unngå risikoadferd. Til sammen var liberale, nyliberale og konservative diskurser dominerende i ca. tre fjerdedeler av de analyserte artiklene. Den siste fjerdedelen var feministiske diskurser av ulike slag som tematiserte makt mellom kvinner og menn, og raserelasjoner.

På tvers av disse fire ideologiske og idealtypiske diskursene gikk en femte diskurs, som jeg med utgangspunkt i Foucault og politisk geografi, valgte å kalle bio/geopolitiske diskurser. De tematiserte seksualitet, kjønn og rase i forhold til amerikanske nasjonalverdier, og fremstilte USA som en pioner i likestilling og menneskerettigheter. I disse diskursene satte man spørsmålsteget ved om perspektiver fra kjønnsforskning og sosiologi var gyldige for å forstå maktrelasjoner i USA generelt, og med hensyn til voldtekt spesielt. Noen mente for eksempel at rase- og kjønnsproblematikk bare angikk 'usiviliserte' afrikanske land.

Skam og risiko

Omdreiningspunktene for samtlige diskurser var skam og risiko – derav navnet på oppgaven. Kort fortalt handlet skam om hvordan saken var en skamplett på lokalsamfunnet og USA som nasjon, eller om skamfull seksualitet. Både mennene som ble siktet og stripperen ble konstruert diskursivt i forhold til skam og risiko. I *USA Today* skrev f.eks. en leser: "Å bruke vitnemålet til en ung kvinne som godtok å kle seg naken og strippe for disse mennene, er ikke akkurat noe som gir høy kredibilitet, er det vel?" En annen leser var opptatt av skam i forhold til mennene: "Å "leie" et annet menneske for sin egen 'tvilsomme gledes' skyld er aldri greit. At de mente det var ok (...) sier mye om hvem de er".

Et sentralt funn var at hore/madonna-stereotyper og voldtektsmyter om at "snille menn ikke kan voldta" er svært utbredt i det amerikanske samfunnet.

Diskursiv endring

I sakens begynnelse var det et visst rom for feministiske diskurser, men etter hvert som det ble kjent at voldtektsanklagene var falske, ble den typen forklaringsmodeller helt marginalisert. Man kunne helt enkelt ikke snakke om voldtekt i lys av makt og kjønn, eller klasse og rase. En delkonklusjon i oppgaven er derfor at den diskursive praksisen i Duke-saken førte til en individualisering og avpolitisering av voldtekt, og legitimering av siviliseringsmisjoner andre steder i verden. Måten man snakker om voldtekt på er slik sett intimt forbundet med makt og geopolittikk.

Det tredje nivået i Faircloughs analytiske rammeverk handler om å undersøke samfunnskonteksten diskursene opptrer i. Det må gjøres ved hjelp av andre verktøy, fremfor alt samfunnssteori. Her så jeg primært på hvordan ideologiske spenninger mellom konservative og liberale har utviklet seg i etterkrigstiden med en kulminasjon av nykonservatisme og feministisk 'backlash' i Reagan-tiden, og nye mønstre i amerikansk geopolittikk etter '9/11'.

Jeg viser blant annet til fremveksten av en sterk familieideologi og anti-feminisme, og det den amerikanske teoretikeren Michael Sandel kaller 'democracy's discontent'. I det ligger en økende bekymring for moralsk forfall, samt at samfunnets lim holder på å løsne på grunn av seksuell frigjøring, for mye statlig styring og mangelen på en offentlig filosofi om forfining av enkeltindividers moralske karakter.

En delkonklusjon er derfor at de ideologiske konfliktlinjene som jeg finner i min empiri, altså de diskursive praksisene om voldtekt, avspeiler eldre historiske konfliktlinjer i samfunnet, som er helt spesifikke for en amerikansk geografisk kontekst.

Brobygging

På bakgrunn av mine funn hevder jeg at en brobygging mellom politisk geografi og kjønnsforskning kan bidra til økt kunnskap om maktdannelse, ideologi og subjektproduksjon. En granskning av kulturelle oppfatninger av kjønn, klasse og rase vil kunne være et fruktbart utgangspunkt for å forske på nasjonal identitetsdannelse. Jeg konkluderer derfor med å fastslå at en teori om voldtekt i politisk geografi kan starte med å analysere kvinneundertrykkelse på et mangfold av geografiske skalaer. Voldtekt må forstås i samspillet mellom dominerende ideologier og det juridiske maktapparatet i samfunnet, samt med utgangspunkt i kvinners materielle livsbetingelser. ♦

Visste du at?

Visste du at den feministiske tenkningen har utviklet seg parallelt og i dialog med filosofihistorien og at fedre er mer kritisk til ADHD medisinerer enn mødre? Og at sms og mms kan skape nye former for intimitet mellom foreldre og barn? Dette var av de ting man kunne få vite under Kjønnsforskningsmaratonen på Litteraturhuset 6. september 2010, som første ledd i STKs seminarrekke Agenda kjønnsforskning.

Hege Elisabeth Løvbak, tidligere masterstudent i sosiologi, STK
hege.lovbak@gmail.com

Stafettpinnen gikk hurtig fra kjønnsforsker til kjønnsforsker i 3. etasje på Litteraturhuset denne dagen. Hvert 15. minutt sto et nytt tema knyttet til kjønnsforskning på agendaen. Med et videokamera surrende og en lydtekniker på plass, sto den ene kjønnsforskeren etter den andre der foran en vegg av bøker, og ga oss tilhørere en smakebit av sin kunnskap og forskning. De, altså kjønnsforskerne fra Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, ga til sammen et bilde av hvordan senteret nettopp er en tverrfaglige forskningsinstitusjon med faglig tyngde og variasjon innen kjønnsforskning.

Tilbake i tid

Hilde Bondevik redegjorde for hvordan sykdomsbilder og sykdomsforståelser sier mye om samtiden de opptrer i. Hysteri og granatsjokk, kan beskrives som kulturdiagnoser og illustrerte noen av de sykdomskategoriene som faller inn under det hun omtalte som modernitetens patologier. Med kulturdiagnose menes en sykdom som dukker opp og blir en hyppig anvendt og populær diagnose i et bestemt tidsrom. Også i litteraturen finner man eksempler på slike kulturdiagnoser. Hysteriet kan for eksempel fortolkes som noe som utfoldes gjennom Ibsens rollefigurer Nora Helmer og Hedda Gabler, så vel som i Amalie Skrams sinnssykeromaner.

I Tone Brekkes innlegg fikk vi møte kvinnelige filosofer fra slutten av 1700-tallet som i sin samtid ble anerkjent som filosofer, men som i historiebøkene refereres til som skjønnlitterære forfattere. Kvinnelige filosofer ble avkjønnet og skulle kritiseres på slutten av 1700-tallet. Et eksempel på det var hentet fra en innholdsfortegnelse fra et tidsskrift som under ordet prostitusjon henviste til filosofen Mary Wollstonecraft. Motreaksjonen mot de kvinnelige filosofenes innflytelse i det offentlige rom var å omskrive deres litterære og filosofiske virke til private memoarer.

Kjønn som konstruksjon er ingen ny poststrukturalistisk idé, i følge Ingeborg Owesen. Allerede på 1600-tallet skilte man mellom biologisk og sosialt kjønn, altså at man ikke

bare er født sånn, men også blitt sånn. Forfatter og skribent Marie le Jars Gournay (1565-1645) foreslo likestilling mellom mannen og kvinnen gjennom begrepet 'likhet' (égalité) og innledet med det et paradigmeskifte. Descartes tenkning utgjorde også en betydelig inspirasjonskilde for tidligmoderne feministisk tenkning, og med det kan man trekke tråder fra den tidligmoderne feministiske tenkningen og fram til samtidens feministiske teoretisering.

Sceneskifte

Hedda Høgåsen-Hallesby førte oss inn på operascenen med bilder av Salome, som i sin dans fra Richard Strauss' opera kaster av seg syv slør. Salome er en del av operaverdenens kanon, der det er de samme 5-15 stykkene som går igjen på kontinentenes mange operascener. Dette er en svært lukket kanon, som også er styrt av fastlagte regler for regi, musikk og gjennomføring. Likevel, fordi den må reproduseres og gjenfortelles, er denne kanonen likevel åpen. Høgåsen-Hallesby undersøker dette forholdet mellom kanon og gjenfortellingsprosesser, eksemplifisert i opera.

Regien kan synes å være fastlagt også innen produksjon av populærmusikk, hvor det er menn som oftest sitter bak spakene. I doktorgradsavhandlingen *Fra syngedame til produsent. Populærmusikktradisjon i endring* studerte Anne Lorentzen endringsprosessene som har oppstått i kjølvannet av studioteknologiens økte tilgjengelighet. Lorentzen fremhevet det komplekse samspillet mellom teknologiens tilgjengelighet og kampen om musikalsk forfatterskap, men vektla også at noe så hverdagslig som talehandlinger kan ha en autoriserende og endringsskapende effekt, og bidra til at også 'syngedamer' begynner å produsere sin egen musikk.

Lin Prøitz ga oss innblikk i hvordan moderne kommunikasjonsformer gir nye former for intimitet mellom foreldre og barn. Bruken av sms og mms mellom foreldre og barn er i stor grad en dagligdags ting i vårt moderne samfunn. Prøitz's studie viser også at relasjonen mellom foreldre og barn endres over tid ved at foreldrene er mer til stede i ungdommenes liv, fordi ungdommen selv implementerer foreldrene gjennom å benytte sms og mms.

Feminist med hijab?

Cecilie Thuns doktorgradsstudie går inn i skjæringspunktet mellom feminisme, etnisk identitet og religion. En intervjustudie av religiøse kvinner i dagens Norge har blant annet vist at det stereotypiske synet på muslimske kvinner kan være et hinder for å bli sett på som en likeverdig norsk medborger. Kvinnene i Thuns undersøkelse søkte å motarbeide og utfordre stereotypene gjennom å argumentere for likestilling og kvinners rettigheter ut i fra et religiøst perspektiv.

Når etniske minoriteter vurderes for sentrale posisjoner i lokalpolitikken er grad av norskhet et tema. I sin doktorgradsavhandling undersøker Beret Bråten hvordan inkludering og ekskludering av etniske minoriteter i de politiske partiene påvirkes av forståelser av representativitet og representasjon. Når kandidater til valglister vurderes lokalt, stilles det krav om engasjement, gode norskkunnskaper og forståelse av det norske samfunnet. I tillegg er det et pluss for kandidaten dersom vedkommende blir vurdert som 'norsk'. Hva som er å betrakte som 'norsk' handler blant annet om det kulturelle.

Har kvinnebevegelsen sviktet minoritetskvinner? Dette spørsmålet er et bakteppe for Beatrice Halsaa studie av kvinnebevegelsen. Gjennom en rekke intervjuer om samarbeid og konflikt på tvers av etniske skillelinjer fant Halsaa stor avstand på 1980-tallet. Minoritetskvinner ble sinte over å bli avvist når de snakket om rasisme, mens majoritetskvinner ble skremt og irritert over det de opplevde som skyllerbøtter. Samarbeid på tvers av etniske skiller er fortsatt vanskelig. Majoritetskvinner vet ikke helt hvordan de skal bevege seg i farvannet mellom anerkjennelse og kritikk uten å bli anklaget for rasisme. Minoritetskvinnene vil fortsatt utvide den feministiske agendaen med antirasistisk feminisme, men finner ikke gjenklang i majoritetskvinnebevegelsen.

Trine Rogg Korsvik studerer den franske og den norske kvinnefrigjøringsbevegelsen på 1970-tallet i sin doktorgradsavhandling. Disse bevegelsene var ikke så ensartet som mange vil ha det til, men tvert imot preget av sterke politiske spenninger og motsetninger. Motsetningene var uttrykk for bevegelsenes mangfoldighet og vitalitet, men førte også til opprivende konflikter. I Frankrike ble bevegelsen lammet av desillusjon etter at den psykoanalytiske grupperingen 'Psychanalyse et politique' i 1979 tok copyright på navnet *Mouvement de Libération des Femmes* som kommersielt varemerke og som forening. I Norge handlet uenighetene særlig om hvilket forhold kvinnefrigjøringsaktivistene hadde til marxist-leninistene i AKP (m-l).

Balkan har vært hjemsoekt av mange kriger i løpet av historien. Sammen med en tradisjonell kjønnsarbeidsdeling har dette bidratt til at menn har blitt representert i litteratur som heltemodige krigere kunne Elisabet Rogg fortelle i sitt innlegg. Det som er relativt ny historie er at mange menn er blitt arbeidsløse og at familiene ofte må overleve på det kona tjener. Hvordan takler mennene at de ikke kan være forsørgere? En ting som ikke skjer er, i følge Rogg, at mannen tar mer del i husarbeidet enn de gjorde før de mistet arbeidet. De som har et jordstykke bidrar til økonomien ved å drive jordbruk og/eller husdyrhold i liten skala. Andre har ulike prosjekter som tjener til å opprettholde en forestilling om at de gjør noe konstruktivt enten det dreier seg om oppfinnelser eller ulønnet sosialt arbeid.

På skolebenken

Direkte fra Berkeley, USA, snakket Stian Overå til oss om oppvekstbetingelser i den moderne norske skolen. En skole med baser i stedet for klasser og nivåddifferensiering av elevene. Han har blant annet sett på hvordan kjønn kommer til uttrykk i brytningen mellom barn og ungdom gjennom fysiske og psykiske utviklingsprosesser. Overå identifiserte konkurranse og forhandling om det kroppslige hierarkiet, men fant at i det sosiale hierarkiet er ikke kropp alene en avgjørende faktor. Gutter som både er sterke og som leser bøker kan nå høyt opp på stigen.

I intervju med foreldre av barn med ADHD-diagnose fant Aina Olsvold at mange fedre var tilbakeholdne med å patologisere sønnens adferd, og de var oftere mer negative til medisinerer enn mor. I sin doktorgrad undersøker Olsvold blant annet ADHD som diskursivt fenomen, og hun har sett på hvordan de kulturelle diskursene kommer til uttrykk i familiene. Hun har funnet at det er sosiale forskjeller og kjønnsforskjeller når det kommer til ADHD-diagnosens betydning.

Harriet Bjerrum Nielsen fikk æren av å avslutte kjønnsforskningsmaratonen med innlegget "Kjønn i klasserommet". Hun snakket om at foreldrenes utdanning og etnisitet har større betydning for elevenes skoleprestasjoner enn kjønn. Nielsen har i sin siste bok *Skoletid* fulgt en skoleklasse gjennom hele grunnskolen og til de sto på trappene til videre utdanning. Hun har blant annet sett på hva skolesituasjonen betyr for ulike elevers faglige, sosiale og personlige utvikling.

Vi som var tilstede på denne kjønnsforskningsmaratonen lærte noe nytt. Godt formidlet forskning har gjerne den effekten. ♦

ARRANGEMENTER

Kjønnsforskning mellom provokasjon og evolusjon

Er kjønnsforskere feministiske korsfarere eller eksperter med nyttig kunnskap til bruk i samfunnsdebatten? Hvorfor engasjerer og provoserer kjønnsforskningen så mange?

Foto: © Anita Haslie/KILDEN

Panelet besto av (fra venstre): INGA BOSTAD prorektor, UiO, OLE-PETTER OTTERSEN, rektor, UiO, TROND BERG ERIKSEN, professor i idéhistorie, UiO, ANJA SLETTE LAND, forfatter og kommunikasjonsrådgiver og JORUNN ØKLAND, senterleder, STK, UiO.

Av Anne Bitsch, samfunnsgeograf, tidligere masterstudent, STK
anne.bitsch@fett.no

Disse, og flere andre spørsmål, ble tatt opp da Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK) inviterte til debatt på Litteraturhuset i Oslo den 6. september 2010 i forbindelse med Agendaseminarene om kjønnsforskning.

Kroppsnær kjønnsforskning

– Jeg vil ikke si at kjønnsforskningen provoserer, uttalte rektor ved UiO Ole-Petter Ottersen.

– Den engasjerer fordi den angår oss alle.

Her innvendte professor i idéhistorie Trond Berg Eriksen at noen kanskje føler seg invadert i sitt private felt:

– Alle har jo et kjønn og føler derfor også at de har kunnskap om kjønn.

Berg Eriksen mente vårens Hjernevaskdebatt var et uttrykk for en avstand mellom academia og folk flest der hovmodige forskere opptrådte med 'allvitende flir', og at kjønnsforskning var blitt et felt der man ikke lenger kan diskutere fritt. Berg Eriksen stilte spørsmål om kjønnsforskningen har redusert seg selv til å bli et opplysningskontor for statsfeminismen, noe for de retroende.

Samfunnsgeograf Anja Slette land delte oppfatningen om at kjønnsforskningen har fått et imageproblem, men mente det

var interessant hvem som ble provosert av kjønnsforskningen.

– Denne motstanden kommer spesielt fra sinte unge menn, og et ord går særlig igjen: "Endelig. Endelig er det noen som slår tilbake mot kjønnsforskningen". For disse sinte unge mennene har kjønnsforskningen blitt et symbol på en samfunnsutvikling som de ikke er komfortable med, en utvikling hvor de har færre muligheter og lavere status enn sine fedre, mente Slette land.

Ikke skråsikker

Prorektor ved UiO, Inga Bostad, stemte i og mente at det for ettertiden er viktig å ta inn over seg at man ikke må være skråsikker.

– Det er uakademisk, slo hun fast.

Møteleder Nina Kristiansen spurte om det var forskerne som medieaktører eller kjønnsforskningen i seg selv som er skråsikker. Senterleder ved STK, Jorunn Økland mente at man som forsker må tenke over sin medieopptreden, men la til at kritisk forskning – det vil si forskning som tematiserer makt – i sin natur vil provosere.

– Det gjelder uansett om man er feminist eller ei, uttalte hun.

Men hva aktualiserer spørsmålet om det å være maktkritisk? Er man kritisk til makt og vil endre det bestående, sier man også noe om hva som er ønskelig og ikke. Er det et problem for kjønnsforskningen at den beveger seg i et normativt grenseland? lurte Kristiansen.

– Både-og, svarte Økland som til Morgenbladet i sommer uttalte at det ikke er kjønnsforskernes oppgave å være 'riksfeminister', men at de primært skal forske og undervise.

– Rolleforståelsen må bli klarere, mente Økland. Senterlederen fremhevet likevel at det følger et samfunnsmessig ansvar med å forske på kjønn, for eksempel ved å bidra med kunnskap i media og i arbeidet med offentlige utredninger og høringsuttalelser.

Paradoksal kritikk

Fra salen tok Beatrice Halsaa, professor og tidligere senterleder ved STK ordet, og sa at hun mente kjønnsforskningen ble stilt overfor to paradokser.

– Det er nesten så en får inntrykk av at samme hva en gjør, er det feil. Vi kritiseres for å være for åpne og drive med rolleblanding i media, samtidig som vi får høre at vi er for lukkede. Er ikke dette en motsetning? undret hun.

Hun fikk støtte av professor Harriet Bjerrum Nielsen, også tidligere senterleder, som etterlyste empirisk belegg fra Berg Eriksen på at kjønnsforskningen er lukket.

– Når det gjelder synlighet, kan det sies at bare vårt senter i Oslo får omkring 300 medieoppslag i året, og jeg lurer på om det er andre institutter med bare 30 ansatte som får det, sa hun. Bjerrum Nielsen avviste også at kjønnsforskere bare publiserer i smale kjønnsforskningstidsskrifter. Nettopp fordi feltet er tverrfaglig publiserer kjønnsforskere i mange ulike fagtidsskrifter, i hvert fall gjelder det innenfor de humanistiske og samfunnsvitenskapelige fagene. Likevel møter vi stadig kritikken om at vi er lukket.

– Hva er det for eksempel Trond Berg Eriksen bygger på, når han mener at kjønnsmiljøene er lukkede og sekteriske? spurte hun.

– Kanskje er det sånn at kjønnsforskningen lett blir avvist av lesere og brukere fordi de har en følelse av at her griper man inn på et felt som alle føler at de allerede vet noe om, og at man føler det som en intervensjon i det private feltet. Jeg skal ta selvkritikk på det du sier, svarte Eriksen.

To til dans

En del av kritikken mot senteret og kjønnsforskningen har gått på manglende tverrfaglighet og vilje til å ta i betraktning perspektiver fra naturvitenskapelig forskning. Dette mente mange i salen var viktig, men er det så enkelt? Hvor finner man de gode samarbeidsformene? Og er interessen egentlig der?

– Nei, mente Bjerrum Nielsen. – Det skal to til for å by opp til dans om man skal få til mer samarbeid mellom naturvitenskap og kjønnsforskning. Dette har vi forsøkt på, men har møtt relativt liten interesse, uttalte hun med henvisning til STKs mange initiativer over for Det medisinske fakultet og Matnat-fakultetet for å få disse fakulteter til å videreføre sine professor II stillinger i kjønn og naturvitenskapelige emner.

Kyrre Wathne, som har en mastergrad i evolusjonspsykologi, uttalte at STK er et forskningsmiljø med alvorlige kvalitetsproblemer. Han mente at mange forskere som opptrådte i Hjernevaskprogrammene ble 'tatt med buksene nede', og stilte spørsmål til universitetsledelsen om de så noe behov for å gripe inn overfor for eksempel STK. Rektor Ottersen avviste at et underholdningsprogram på TV skulle få definere hva som er god og dårlig forskning.

– Hvis man skal vurdere kvaliteten til STK, så velger universitetsledelsen å se på de faglige evalueringene av senteret som er meget positive. Disse evalueringene er også offentlig tilgjengelig informasjon, la Inga Bostad la til.

Visjoner

Dagen avsluttet med at paneldeltakerne delte sine visjoner for kjønnsforskningen. Flere ønsket vitenskapsteoretiske debatter velkommen, og både universitets- og senterledelsen var samstemte i ønsket om mer tverrfaglighet.

– T'en for tverrfaglig i STK kan bli tydeligere, uttalte Ottersen, og la til at han ved lignende debattmøter i fremtiden ønsket at det skulle bli en 50-50 fordeling av deltakere fra natur- og samfunnsvitenskap. Økland nikket og la til:

– Vår oppgave fremover er å utvikle en robust og kritisk utforskning av normativitet samt å utvide bredden i senterets tverrfaglighet. Det er viktig at kjønnsforskere bidrar med sin kunnskap til politiske utredninger, men det er ikke forskerne ved STK sin jobb å gå rundt og være 'riksfeminister', deres jobb er å forske og undervise. ♦

Hvor stor innflytelse har forskere?

Foto: © Helene Lindquist/UNIFORUM

Paneldeltakere fra venstre: SISSEL ØSTBERG, HELGA HERNES, HEGE SKJEIE, KNUT KJELSTADLIE og PER BOTOLF MAURSETH.

Det tredje Agendaseminalet til Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, satte søkelyset på sammenhengen mellom forskning og politikk.

Av Helene Toverud Godø, PhD student og Beatrice Halsaa, professor, STK, h.t.godo@stk.uio.no og beatrice.halsaa@stk.uio.no

I hvilken grad påvirker forskning politikk? Dette spørsmålet ble belyst og debattert med utgangspunkt i forskeres erfaringer med å sitte i eller lede offentlige utvalg.

To av utvalgsleiderne i panelet, Hege Skjeie og Sissel Østberg, hadde ikke medvirket til sine utvalgs sammensetning og mandat. Hva betyr det om et utvalg utelukkende består av forskere, som Skjeieutvalget, eller om det er "forvaltningstungt" som Østbergs? Østberg mente at sammensetningen av hennes utvalg avspeilet departementets ønske om å få politisk gjennomførbare forslag. Hun la også vekt på at gjennomslagskraft forutsetter vilje til å kompromisse og vilje til å påvirke. Utredningsarbeid – NOU-sjangeren – er forskjellig fra forskningssjangeren, og det er man som forsker nødt til å akseptere. Dessuten er tidspunkt og kontekst viktig: Når mange utvalg opererer samtidig på beslektede felt, er det ingen garanti for at ens eget utvalg er det som får størst oppmerksomhet og gjennomslag.

Sissel Østberg la vekt på verdien av erfaringsbasert kunnskap, noe også Knut Kjeldstadli trakk fram i forhold til det bredt sammensatte Integreringsutvalget. Det er positivt at utvalgsmedlemmer tar med seg ulike erfaringer og kunnskapsbakgrunner i utvalgene, påpekte flere. Kyndige

og erfarne praktikere i ekspertutvalg er ikke dårligere enn forskerne. Skjeieutvalgets sammensetning er blitt kalt en skandale (av Klassekampen) fordi utvalget bare er satt sammen av folk fra utdanningseliten. Forskernes enestående stilling i likestillingsutvalget handler om likestillingspolitikkenes svakt utbygde praksisfelt, mente Skjeie. Utvalgets upresise mandat, med uklare grenser mellom politiske vurderinger og kunnskapsutvikling, henger sammen med feltets korte utredningstradisjon og behovet for å etablere en kunnskapsbasis – formulere problemer - for politikktutvikling.

Forvalter forskerne sannheten?

Hvordan trekker forskerne opp grensene mellom erfaringsbasert og forskningsbasert kunnskap, og mellom fagvurderinger og verdibaserte vurderinger? Per Botolf Maurseth henviste til sosialøkonomen Ragnar Frisch og hans insistering på å skille mellom sak og vurdering. Selv om det er et ideal for mange fagfolk å kunne skille mellom sak og vurdering, konkluderte Maurseth med at dette er et optimistisk skille som er vanskelig å gjennomføre. Som fagperson gjør man hele tiden vurderinger. Vel så viktig er det derfor at man som forsker er klar over, og i stand til å peke på, sitt eget fags begrensninger. Maurseth påpekte nødvendigheten av å la motargumentene komme fram for å styrke troverdigheten til de faglige vurderingene. Det samme var Østberg inne på da

hun understreket at man som forsker i et ekspertutvalg også måtte slippe til andres forskning og ikke bare sin egen. I tråd med dette sa Kjeldstadli at forskningsbasert kunnskap ikke har forrang når det gjelder å definere mål og verdier, men at den kan ha forrang når det gjelder innsikt i valg av virkemidler. Vi kan ikke forske oss fram til alle svar, og forskere har ikke mer å bidra med til verdifastsetting enn andre. Men forskerne kan "tvinge" involverte parter til å kvalifisere sine argumenter og påstander, og bidra til å balansere standpunkter.

Men hva skjer så når forskere er uenige? Og hva skjer når forskning peker i ulike retninger? Hege Skjeie kunne fortelle fra Makt- og demokratiutredningen, der forskerne nettopp ble uenige. Den avsluttende NOU'en var preget av dissenser knyttet til grunnleggende ulike forståelser av folkestyret, dvs. om forholdet mellom rett og politikk.

Fra salen ble det stilt spørsmålsteget ved troen på at forskere trekker inn en form for 'sann' kunnskap. Kunnskap er også fortolkninger og analyser av virkeligheten, og hvordan forholder forskere i ekspertutvalg seg til dette? Panelet vedgikk at dette var vanskelige spørsmål, og at utvalg kan brukes til å legitimere en bestemt politikk. Men flere understreket også at det finnes kunnskap som ikke lar seg forklare bort: for eksempel kan statistikk vise hvor mange ungdommer som faller fra i videregående opplæring, og gi pekepinn på hvilke ungdom det er som faller fra.

Politikere bruker utvalgsarbeidet til å effektivt utsette den politiske prosessen

Flere påpekte at de som utvalgsmedlemmer iblant har fått fornemmelsen av at arbeidet deres har gitt politikere anledning til å utsette politiske handlinger, jfr. ordtaket om at "når Fanden vil at intet skal skje, setter han ned en komité". Dessuten er det heller ikke sånn at forskningsbasert kunnskap vektes tyngst dersom det strider mot politiske vurderinger. Helga Hernes, med sin lange erfaring både innen forskning og politikk, fortalte hvordan hun opplevde å bli innkalt til Statsministerens kontor for å få sine anbefalinger tilsidesatt fordi partene i arbeidslivet var blitt enige om noe annet: Det er politikk og makt som til syvende og sist teller. Hernes' erfaringer med arbeidet med Handlingsplanen for FNs sikkerhetsresolusjon 1325 var imidlertid for henne en udelt positiv erfaring. Dette arbeidet bygget på en kombinasjon av forsknings- og erfaringsbasert kunnskap, og var "en ekstrem form for anvendt policy-research". Arbeidet fikk reelle politiske konsekvenser. Forsvarsdepartementet har vært særlig gode til å implementere handlingsplanen, og kjønn har blitt integrert i

utenrikspolitikken på en ny måte som følge av arbeidet, i følge Hernes.

Panelet delte også mindre positive erfaringer med å sitte i ekspertutvalg, som å bli 'gissel' for en bestemt politikk. Kjeldstadli beskrev for eksempel hvordan hans forskningsbidrag ikke ble referert slik han selv ønsket i en utvalgsrapport. Forskernes mangel på kontroll er likevel ikke større enn det han kalte "angsten for overhuset": en redsel blant forskere for å bli stemplet som politiske eller politiserende av andre forskere og akademikere. Det er en slags feilslått avholdenhet blant forskere når det kommer til å gi politiske anbefalinger, mente han. Det er forskeres plikt å formidle hvilke virkemidler som kan være nødvendig for å oppnå ulike resultater. Som forsker er man forpliktet på sannhet, men hva som er sant er også politisk, konkluderte han. Dessuten kan enhver forsker som har sittet i et offentlig utvalg gå inn i en aktiv borgerrolle i etterkant, diskutere utvalgets forslag og på den måten være med på å påvirke utfallet.

Det var altså det komplekse samspillet mellom politikk og forskning Senter for tverrfaglig kjønnsforskning ønsket å belyse denne kvelden. Debatten åpnet kanskje for flere spørsmål enn svar. Spørsmål som handler om hvilken betydning kunnskap skal ha for politikk, men også om hvilken rolle forskere skal ha i det moderne samfunnet.

De som deltok i debatten

Sissel Østberg, rektor på Høgskolen i Oslo. Hun ledet utvalget som vurderte opplæringstilbudet til minoritetspråklige barn, unge og voksne (Østbergutvalget).

Helga Hernes, seniorrådgiver på PRIO og leder av EOS-utvalget, Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings-, og sikkerhetstjene. Hun har deltatt i flere offentlige utvalg og ledet utarbeidelsen av *Regjeringens handlingsplan for gjennomføring av FNs sikkerhetsråds resolusjon 1325 (2000)* om kvinner, fred og sikkerhet.

Hege Skjeie, professor i statsvitenskap, UiO, leder utvalget som utreder likestillingspolitikk med utgangspunkt i livsløp, etnisitet og klasse.

Knut Kjeldstadli, professor i historie, UiO, er medlem av utvalget som utreder integrerings- og inkluderingspolitikken (Integreringsutvalget).

Per Botolf Maurseth, forsker II på NUPI og førsteamanuensis ved Handelshøyskolen BI, har erfaring fra utvalget "Globale miljøutfordringer - norsk politikk" (NOU 2009:16) og sitter nå i et nyopprettet utvalg som skal gjennomgå lovverket i forhold til barnehagesektoren (Brustadutvalget). ♦

Tid for tårer

Når er det sosialt akseptabelt å gråte offentlig? Og hva er gråt? I det tredje seminaret om Kjønn i biologi og medisin, i regi av Senter for tverrfaglig kjønnsforskning og UiO, var det tid for tårer.

Av Elin P. Løkken, sosialantropolog og konsulent,
NIKK – Nordisk institutt for kunnskap om kjønn
Elin.lokken@nikk.uio.no

Claes Ekenstam, Universitetet i Gøteborg, idéhistoriker, forsker og psykoterapeut, innledet seminaret med å spørre hvorfor det moderne vestlige mennesket (og da særlig mennene) har vanskelig for å gråte offentlig. Han hevdet kulturell kontekst er vesentlig for å kunne forstå gråt, og ga en gjennomgang av dennes betydning i vestlig idéhistorie. Ekenstam mente menneskes tårer tørket inn under industrialiseringen av Europa, men at dagens samfunn har arenaer for gråt – som sport og musikk. I tillegg ser det ut til at menneskes tårer nå i stadig større grad blir akseptert i det offentlige rom generelt.

Gråten i et kulturhistorisk perspektiv

Idéhistoriker og seniorforsker Ellen Krefting (UiO) fokuserte på fransk 1700-talls filosofi. I følge Krefting må en supplere biologien og psykologien med historiske og kulturanalytiske perspektiver for å kunne gi et helhetlig bilde av gråten som fenomen. Gråt har de siste tjue årene vært gjenstand for økende oppmerksomhet innen humaniora. Og i litteratur som omhandler gråt, settes ofte fokus på 1700-tallets Europa. Dette fordi gråten hadde en stor plass i den offentlige hverdagen - også hos menn i opplysningstiden, skal vi tro memoarer, selvbiografier, teater og romaner fra den tiden. Samtidig oppfattes denne perioden gjerne også som en periode i den rasjonelle maskulinitetens tegn.

Fra lidenskap til følsomhet

Krefting sa at det utover på 1700-tallet ble en gradvis endring i fokus fra lidenskapene, utforsket av medisinere, filosofer, teologer og forfattere i århundrene forut, til følsomhet. Begrepet følsomhet var imidlertid såpass omfattende at det fikk ulike definisjoner i ulike disipliner.

Krefting skisserte fire hovedretninger: medisinsk tenkning (Montpellier-skolen), erkjennelsesteori (Condillac), kunstfilosofi (du Bos) og moral-sosialfilosofi (bl.a. Rousseau og Diderot).

Den medisinske retningen fokuserte på mellomgulvet. Den hevdet mellomgulvet gjorde at visse kjertler i kroppen produserte tårer. Gråten ble naturligjort. For mye eller for lite gråt kunne være en indikator på et menneskes generelle helsetilstand. Den erkjennelsesteoretiske

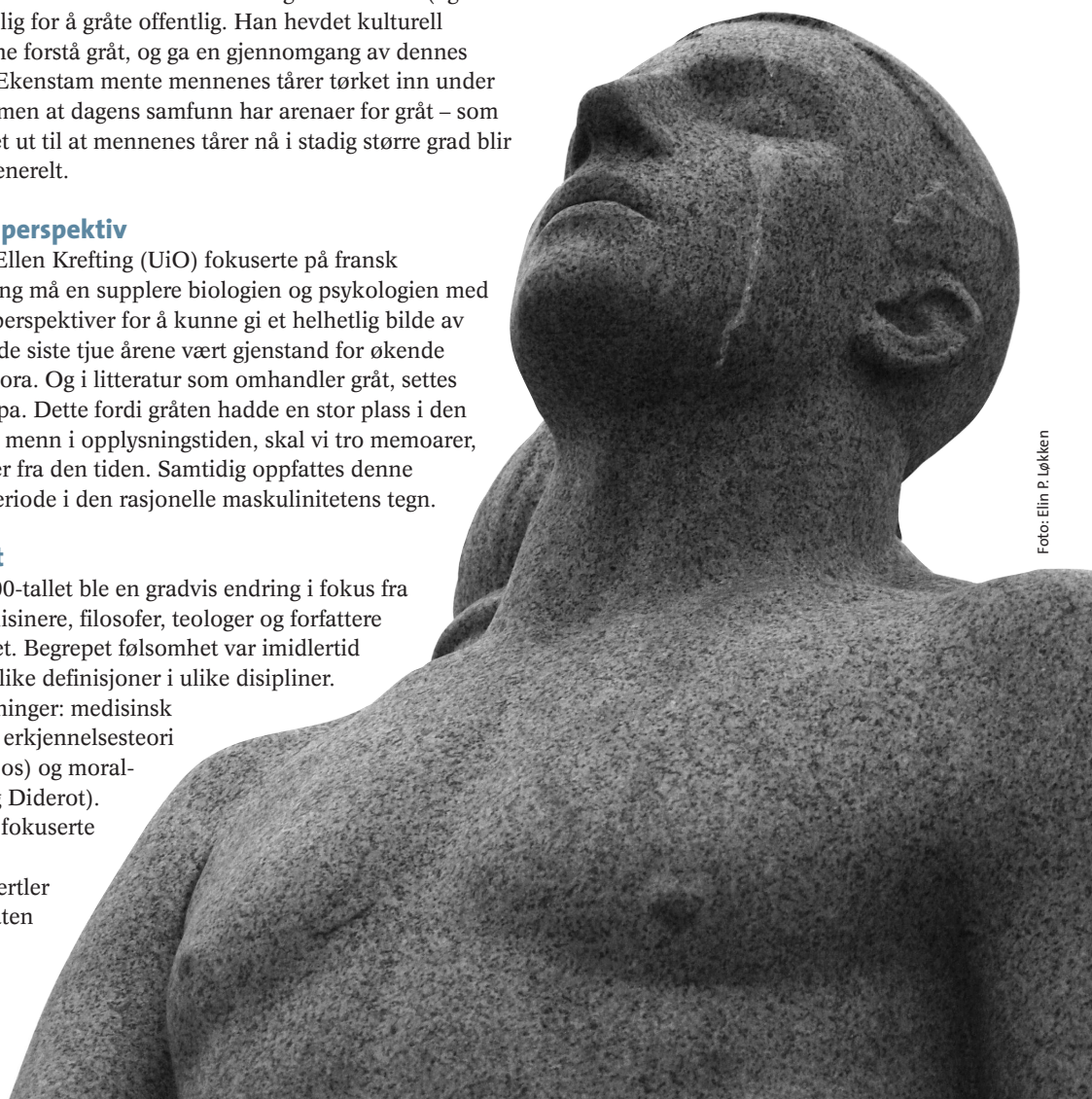

Foto: Elin P. Løkken

tilnærmingen fokuserte på bevissthetens evne til å reagere på inntrykk, og skille mellom behagelig og ubehagelig. For begge disse retningene var følsomhetens evne til å formidle mellom "det fysiske og det mentale" det vesentlige. Kunstfilosofien så på kunstens evne til å fremkalle følelser hos folk og fremhevet det sosiale fellesskapets språk – hvordan følelser binder mennesker sammen på tvers av kjønn, alder, rang, kultur og språk. Moral- og sosialfilosofien vektla gråt som fellesskapsdannende ressurs. Den individuelle, men allmenngyldige menneskelige følsomheten og evnen til empati, dannet grunnlaget for utviklingen av en universell tenkning om menneskerettigheter.

Medlidenhet – falsk eller ekte?

Filosofier på 1700-tallet støtte i følge Krefting på flere problemer: Hvordan forstå følsomhetens natur, som noe fysisk eller åndelig? Og hvordan tolke gråten, hva betyr den egentlig? Krefting illustrerte spørsmålene med å vise til to framtrepende filosofer.

Rousseau var sensualist. Han vektla menneskets følsomhet og hvordan det oppfatter omgivelsene via sansene. Fornuftten var for ham sekundær. Følsomheten og medlidenheten kjennetegnet det naturlige mennesket. Men Rousseau var også dualist. Følsomheten hadde etter hans mening to dimensjoner – den ene fysisk og passiv, den andre åndelig og aktiv. Hvordan kunne man vite om medlidenhetens tårer var ekte, når de sto i kontakt med den aktive, moralske følsomheten? Rousseau så at tårer vel så ofte ble framkalt ved fiksjon som av det virkelige livet. Derfor fordømte han teateret og romanen, fordi han mente disse medførte passiv, estetisk nytelse framfor ekte empati, moralsk ansvarfølelse og handling.

Diderot var på sin side inspirert av Montpellierskolen innen medisinen. For ham var tårenes årsak knyttet til den fysiske følsomheten. Diderot, og mange med ham, mente man kunne bli et bedre menneske av å gå i teateret. Det kunne bidra til en sterkere moralsk følsomhet hos tilskuerne. Følsomheten var for Diderot like kompleks som menneskets fysikk, og en indikator på så vel god helse som sykdom. I tillegg var følsomheten viktig for kunsten, moralen og fellesskapsfølelsen. Denne tankeretningen så menneskets følsomhet som betinget av fysiske forutsetninger; organenes oppbygning, samt alder og kjønn. Diderot skilte følgelig mellom tårer felt av barn, kvinner og menn. Kvinner ble ansett for å ha organer med "mykere, friskere og mer subtile fibre" og var derfor mer følsomme enn menn. De var dermed også disponert for visse sykdommer og hadde et svakere utgangspunkt – sammenlignet med menn –

når det kom til tenkning, kunst og moral.

Gråtens fysiologi – hva skjer i kroppen når vi gråter?

Lege og postdoktor Anne Kveim Lie (UiO) rundet av seminaret med 'ettertanker fra en medisiner'. Kveim Lie ga en innføring i hva som skjer rent fysisk når vi gråter. I følge Kveim Lie finnes det tre typer tårer: basaltårer – som skal beskytte øyet, reflektoriske tårer – som oppstår ved ytre stimuli, og emosjonelle tårer – som finnes utelukkende hos oss mennesker.

Tårekjertlene, de såkalte *Glandula lacrimalis*, produserer mesteparten av tåreflommen. Daglig skiller de ut rundt fem hundre milliliter vann, elektrolytter og proteiner. Proteinene inneholder ulike komponenter som forhindrer infeksjoner. Blinking gjør at vesken fordeles jevnt over øyet som en film. Ser vi nærmere på de emosjonelle tårene, så oppstår disse uten noen form for fysisk irritasjon av øyet. Disse tårene ledsages av forandringer i ansiktsmuskulaturen samt eventuelt hulking og endringer i stemmen. Ved slik gråt kan øynene skille ut opp til fire hundre milliliter væske i minuttet. Ved såkalt 'tørre øyne', som ofte skyldes redusert mengde tårevæske, er det, konstaterte Kveim Lie, den basale tåreproduksjonen som forsvinner først, så den reflektoriske og til slutt den emosjonelle. Evnen til emosjonell gråt er noe mennesker ikke er født med, den kommer først cirka fire uker etter fødselen siden den krever et modent sentralnervesystem. Småbarn gråter mellom tretti minutter og to timer hver dag. Det er for øvrig ikke påvist noen kjønnsforskjell mellom nyfødte og småbarn når det gjelder emosjonell gråt.

Hva er så effekten av tårer? spurte Kveim Lie. Gir tårene en psykisk renselse? Dreier det seg om en fysisk utskillelse av giftstoffer? Kveim Lie konkluderte med at tårer i alle fall gir avspenning etter emosjonell anstrengelse.

En ny tid for tårer?

Gråt er utvilsomt et komplekst emne. For å kunne forstå den er vi avhengige av å dra vekslere på flere ulike fagdisipliner og tenke både natur og kultur. Seminaret ga innblikk i hvem som har fått gråte når og hvor, samt tanker om gråtens funksjon så vel fysisk og psykisk som sosialt. Tanker om kjønn og kjønnsroller utgjør en vesentlig del av denne forståelsen. Hvordan er det så med dagens vestlige samfunn? Er vi på vei, som Ekenstam hevdet, mot et samfunn der gråt igjen sees som naturlig, for både kvinner og menn, også i det offentlige rom? Er det igjen tid for tårer? ♦

Refleksjoner etter Agenda IV

Rania Maktabi deltok på seminaret Agenda kjønnsforskning IV. Etter seminaret skrev hun ned sine refleksjoner og sendte Bulletin. Innlegget er også publisert på nettsidene til Senter for tverrfaglig kjønnsforskning som en invitasjon til debatt (www.stk.uio.no/). Gå inn på nettsidene og skriv hva du mener.

Av Rania Maktabi, førstelektor ved Høgskolen i Østfold og tilknyttet Ph.D.-programmet ved Institutt for statsvitenskap, UiO
rania.maktabi@hiof.no

Jeg deltok på Agenda kjønnsforskning IV der fire kjønnsforskere innledet rundt temaet: “Hva er god vitenskap? Feministisk vitenskapsteori mellom kritisk realisme og poststrukturalisme”. Passe smalt emne, trodde jeg. Men i likhet med arrangørene ble jeg overrasket over det kvinnesterke oppmøtet. Her var om lag femti kvinner, pluss tre menn. Jeg kjente knapt noen der, men fikk inntrykk av at det var en forsamling etablerte forskere og viderekomne studenter som var ute etter noe mer enn alminnelig intellektuell stimulering.

Hvorfor sitter jeg igjen med en fornemmelse av at jeg ble snytt for noe jeg var ute etter, men som seminaret bare delvis tilfredsstilte? Hadde jeg for høye forventninger? Mulig det. I så fall delte jeg det med flere fremmøtte. Én ønsket at innleiderne var tydeligere på hvilke vitenskapsteoretiske perspektiver de har i sin forskning. En annen – en mannlig forsker som har syslet med kjønnsforskning i 15 år – påpekte at enkelte kjønnsforskere ikke i tilstrekkelig grad tok innover seg at samfunnsvitenskapelige tilnæringsmåter fordrer andre typer grep enn tilnæringsmåter som er utbredt innen humaniora. Som fagutdannet statsviter deler jeg hans syn, og vil i det følgende si noe om drivkraften bak valget om å delta på seminaret, og tanker jeg sitter igjen med i etterkant.

Mine refleksjoner preges av at jeg befinner meg i periferien - geografisk (jeg bor og arbeider i Østfold), så vel som faglig (mitt fokus er i hovedsak den ikke-vestlige sfæren, og jeg har ikke kjennskap til poststrukturalistiske teorier innen kjønnsforskning). Slik sett er min stemme en marginaliserts stemme. Men den er en foruroliget marginaliserts stemme. Jeg bryr meg nemlig om tema og spørsmål som kjønnsforskere sysler med, men jeg greier ikke helt å få tak i hva som utgjør grunnlagsproblemene innen feministisk vitenskapsteori? Hva gjør den forskjellig fra, eller til noe annet enn vitenskapsteori i allminnelighet? Jeg opplever at nedslagsfeltet snevres inn på måter som ikke er tydelig for andre enn de som allerede er informerte og dedikerte. Nå kan det hende jeg får lesetips eller oppfordres til å følge et kurs i feministisk vitenskapsteori.

Mitt svar er: hvis et ekspertforum ikke makter å gi meg ”a very short introduction to feminist philosophy of science” i løpet av tre timer, kan det vel være det samme?

Jeg mener at STK har et problem når velvillige, forholdsvis intelligente men uvitende akademikere, tropper opp for å få påfyll, men opplever en form for sandkassetenkning som fremmedgjør mer enn den inviterer inn i stua. “Vi må få lov til å være esoteriske”, koketterte professor Ellen Mortensen opptil tre ganger i løpet innlegget sitt. Ja, klart det, men det er også smart å skjelve mellom åpne og lukkede diskusjonsklubber, og jeg trodde jeg var kommet til det første.

Å plote inn dette seminaret var et første steg inn i ’kjønnsforskningsverdenen’ som jeg er nysgjerrig på, men som jeg ikke riktig føler er ’min’. De siste tre årene har jeg syslet med spørsmål knyttet til kvinners sivile rettigheter innen familierett i Midtøsten. Jeg har altså et perspektiv på kvinner. Men et feministisk vitenskapsteoretisk perspektiv? Neppe. Og det var nettopp dette jeg var ute etter. Kunne jeg få den inspirasjonen jeg trengte for å anlegge et feministisk perspektiv? Mange av mine fagfeller antar at jeg sysler med ’kvinnespørsmål’ (populært kalt ’the woman question’ eller ’women issues’ i faglitteraturen). Jeg på min side ser at jeg forsker på et klassisk grunnlagsproblem innen statsvitenskap, nemlig demos-problematikken, det vil si problemstillinger knyttet til ulike betingelser for medlemskap i staten, og konsekvenser av dette for statsmaktens oppbygging og styresettet som utøves.

I forkant av seminaret tenkte jeg at det annonserte temaet ville styrke mine forsøk på å anvende kritisk realisme som vitenskapsteoretisk ramme i arbeidet mitt. Ved Høgskolen i Østfold (HiØ) har en økonom og en sosiolog introdusert kritisk realisme i interne seminarer. Men ingen av dem har en feministisk agenda.¹ Jeg håpet derfor at innleiderne på seminaret

¹ Jan Ch. Karlsson er medforfatter av *Explaining Society- Critical Realism in the Social Sciences* (Routledge, 2006) og Bjørn-Ivar Davidsen har skrevet artikkelen “Critical Realism in Economics : A Different View” i *Ontology and Economic: Tony Lawson and his Critics* (Routledge, 2009).

ville skissere hva de legger i feministisk vitenskapsteori, og hvordan de anvender slike tilnærminger i sin forskning, slik at andre blir inspirert til å følge – om ikke i deres fotspor – så i alle fall til å spille på kjønnsforskernes banehalvdel.

Seniorforsker Cathrine Holst hadde en fin innledning med enkle, men kraftfulle vitenskapsteoretiske 'løse tråder', som f. eks. at feministisk vitenskapsteori muligens har vært opptatt av å forstå kjønn, mens allmenheten er mer interessert i å forklare kjønn. Professor Ellen Mortensen hadde et – for meg – overraskende og unødvendig sterkt behov for å meddele at NRKs Hjernevaskprogram hadde stilt kjønnsforskerne til veggs – med rette, etter hennes eget utsagn. Det hun ellers sa forsto jeg lite av.

Jeg oppfattet derimot hva professor Øystein Gullvåg Holter formidlet i et forbillidlig vitenskapsteoretisk debattinnlegg i Aftenposten 6. april 2010 med tittelen "Mellom forskjell og makt". Avisutklippet var min inngangsbillett da jeg valgte å dra på seminaret. Jeg forventet at innledeerne ville ta opp noe av det Holter kom inn på, nemlig hvorfor og hvordan strukturalismen har kommet på banen igjen de siste årene. I stedet satt jeg igjen med en forståelse av at Judith Butler er et navn jeg burde visst om før jeg kom på seminaret. Professor Jorunn Økland kom sist inn. Hun burde kanskje vært først fordi hun hadde en klargjørende framstilling av hvorfor Butlers arbeid var viktig, og hvordan det dannet grunnlaget for utviklingen av poststrukturalisme som vitenskapsteoretisk retning. Når jeg nå har lånt boka *The power of religion in the public sphere* (Columbia University Press, 2011) med Butlers arbeider i fokus, så har muligens deltagelsen på seminaret båret noen konkrete frukter.

En hovedmålsetting med kommentaren min er å få STKS medarbeidere til å problematisere og allminneliggjøre – i enda sterkere grad enn det de gjør – det politiske og politiserende nedslagsfeltet de opererer innenfor. Det genetisk-biologiske hjørnet norske kjønnsforskere er blitt presset inn i i forbindelse med Hjernevaskdebatten har, etter mitt syn, klare paralleller til politiseringen av samfunnsvitenskapen i 'essensialistisk' retning. Innenfor forskning på Midtøsten har essensialisme vunnet urovekkende stort terreng de siste femten årene, etter Samuel Huntingtons *Clash of Civilizations* (1996). Essensialismen handler blant annet om at strukturer og prosesser i Midtøsten forstås og forklares best ved å sette seg inn i islam som religion, og at denne religionen har iboende egenskaper som gjør dens utøvelse krigersk, destruktiv og kvinneundertrykkende. Samfunnsvitere med

perspektiver fundert på essensialistiske forståelser ansettes ofte som politiske, etterretnings- og forsvarsstrategiske rådgivere i stater som investerer tungt i forsvars- og sikkerhetspolitikk. Vi snakker om de mektigste og rikeste statene i verden. Særlig frigjøringen av kvinner er blitt trukket fram som en mobiliserende drivkraft og begrunnelse for militariseringen av regionen. Økland bemerket selv den økte interessen fra det britiske etterretningsorganet MI5 for språk- og kulturkompetansen som finnes ved Universitetet i Sheffield, ved hennes tidligere institutt, etter terrorangrepet 11. september 2001.

Jeg er spent på om den nye boka til Butler inkluderer perspektiver på hvordan religion og religiøs tilhørighet konstrueres i en ikke-vestlig offentlighet. Mest sannsynlig er offentligheten som diskuteres knyttet opp mot vestlige liberale stater der lovverket er mer eller mindre sekularisert. I så fall utelukkes en analyse av kvinners levekår i en tredjedel av verdens stater.² I mange av disse statene er kvinners sivilrettslige status uthulet via statsregulering av reproduktiv helse og patriarkalske statlige juridiske forordninger som opprettholder og reproducerer menns og fedres makt over ektefeller, skilte partnere og barn. De metodologiske forskjeller knyttet til kartlegging og forståelse av statsmaktens utøvelse i stater der familieretten ikke er sekularisert er muligens store. Er de så store at dette i seg selv kanskje er et vitenskapsteoretisk og metodologisk grunnlagsproblem? Slike spørsmål kan muligens danne grunnlag for å snekre sammen flere agendaseminarer. Jeg er ikke så desillusjonert at jeg ikke tar turen innom igjen! ♦

² Stater der familierett ikke er sekularisert inkluderer blant annet majoriteten av de 57 medlemsstater av Den islamske konferanse, Israel der autonomi for religiøse grupper er rettsliggjort i statsbyggingen, og stater der den katolske kirke er en betydelig politisk støttespiller for konservative politiske partier som f. eks. Polen, Irland, Nicaragua, Chile, Færøyene og Malta. Legger man til grunn at vi har 192 stater (i følge FN) utgjør rundt 60 stater nær en tredjedel av verdens stater.

Rapport fra programutvalget

Cathrine Hasselberg og Renate Øverland er to av studentene som sitter i programutvalget for Tverrfaglige Kjønnstudier ved STK. Her reflekterer de over sine erfaringer:

– Det har vært gøy å jobbe med et slikt utvalg. Vi har hatt livlige diskusjoner om både fag og aktiviteter. Samtidig har det vært utfordrende rent organisasjonsmessig men vi har forsøkt å avholde medlemsmøte en gang i måneden for å delegerer oppgaver og planlegge videre aktiviteter.

Foto: Fritz Osan

Av Cathrine Hasselberg og Renate Øverland, medlemmer i programutvalget TKS, STK
cathrine.hasselberg@gmail.com og renateov@student.hf.uio.no

Etter en vanskelig prosess med å definere hva som er programutvalgets rolle, har vi etter hvert klart å få en viss oversikt over hva vi mener programutvalget skal være, noe som forhåpentligvis vil la seg videreføre til de som skal fortsette med arbeidet etter oss. På denne måten kan fremtidige studenter ved bachelorprogrammet i Tverrfaglige Kjønnstudier (TKS) få et aktivt og velfungerende programutvalg.

Tilhørighet til faget

Det viktigste er etter vår mening å være i stand til å samle studentene på bachelorprogrammet og skape samhørighet blant oss som har valgt nettopp dette studiet. Bachelorprogrammet er som kjent bygget opp på en kombinasjon av kjønnssemner og en fagforydning i andre fagområder. Ettersom kun 40 av 180 studiepoeng er emner i kjønn, feminisme og likestilling, innebærer dette for de fleste studentene at det første semesteret består av en intens 'kjønnshøst' med de obligatoriske

innføringsemnene (KFL1010 og KFL1020). Deretter spres studentene ut over sine respektive fagforydninger. Etter semesterstart, fadderuke, innføringsemnene i kjønn og dette bånd mellom studentene, kan samholdet mellom TKS's studenter derfor bli en noe vanskelig affære når de starter opp igjen i januar. Vennene du fikk og bekjentskapene du gjorde deg det første semesteret, har kanskje gjort andre valg enn deg når det kommer til fagforydning, og det nye semesteret starter gjerne med å skape en ny tilhørighet til 80-gruppen din. Tilhørigheten til TKS føles for noen svekket, og det er kanskje her programutvalgets viktigste rolle ligger; nemlig i å kunne skape arenaer for diskusjon, nettverk og festligheter for studentene på TKS.

Kontor plass på STK

Programutvalget (av i dag) arrangerte høsten 2009 et julebord på Chateau Neuf med god mat. Noen vågale sjeler turde å ta turen innom. Våren 2010 ble det arrangert en gjesteforelesning hvor professor Else Wiestad holdt foredraget "Rom og Kvinnelighet - er selvet rommelig konstituert?" I begynnelsen av høstsemesteret arrangerte vi en grillseanse for å treffe nye studenter på Bachelorprogrammet og gi dem noen råd og tips om skolehverdagen. Denne grillseansen var også viktig for oss, for å verve noen nye medlemmer til programutvalget. Etter litt reklame og hjelp fra studiekonsulent Helle Granum fikk vi et nødvendig og bra tilskudd i Maia Siverts. Nytt av høsten 2010 er at vi også har fått kontor plass i 4. etasje på STK. Her kan studenter komme og snakke med oss om generelle studierelaterte ting, og vi i programutvalget kan benytte tiden til å jobbe med vår aktivitetsplan. Dessverre falt høstens planlagte arrangementer bort, men vi satses på å komme sterkere tilbake i vårsemesteret. Vi vil gjerne benytte anledningen til å invitere flere studenter til å komme innom oss på kontoret med gode ideer og inspirasjon til arrangementer og andre ting de ønsker, eller vil snakke om. Slik kan vi få en bedre oversikt over eventuelle problemer og muligheter for forbedring i forhold til oppfølging av studiehverdagen.

Gode alternativer på campus

Ved siden av de arrangementene som STK selv inviterer til, og de vi i Programutvalget klarer å få til, finnes det også mange gode alternativer på Blindern. Blant annet vil vi nevne “Kjønnsbegeistring” i regi av SAIH i U1-kjelleren, et arrangement som markerte slutten på SAIHs’ kampanje knyttet til å sette fokus på LHBT (Lesbiske, Homofile, Bifile og Transpersoner) i et globalt utviklingsperspektiv, samt “Fruktbar Fredag” hvor blant andre Øystein Gullvåg Holter har bidratt med foredrag om både biologi og kjønnsforskning. Nettopp det å følge med på andre arrangementer passer bra inn i den tverrfagligheten bachelorgraden i kjønnsstudier streber etter, kanskje spesielt med tanke på å unngå kraftige dikotomiseringer mellom fag og fakulteter. Den etterhvert så velkjente ‘Berlinmur’-metaforen på Blindern har forhåpentligvis slått noen sprekker i løpet av det siste semesteret, med spesiell takk til Øystein G. Holter som tidlig tok tak i ‘Hjernevask’-debattens splittende utfall.

Erfaringer som student ved TKS

I lys av nettopp denne debatten har vi som studenter merket hvordan faget vårt har gått fra å være mer eller mindre ukjent, til å være en studieretning og et forskningsområde alle har en mening om, og gjerne kritikk av. Som student fungerer dette stimulerende i forhold til å forstå og bruke faget sitt utenfor Blindern, samtidig som det til tider kan oppleves slitsomt å enten forsvare eller argumentere mot spissformuleringer fra et TV program. Det er ikke tvil om at kjønnsforskning er et felt som skaper stort engasjement og høy temperatur.

Det er ikke bare utenfor skolen at ‘hjernevask’ har vært merkbar, også i skolesammheng har Harald Eia og programrekken hans vært framtrepende. Ikke bare i emnene i Kjønn, Feminisme og Likestilling, men det er tydelig at også andre enn STK har vært opptatt av denne programserien i høst. Mens vi venter på hva som egentlig blir utfallet av ‘hjernevask’ og den pågående debatten, og hvorvidt Harald Eia virkelig representerer det ‘paradigmeskiftet’ han i noen sammenhenger fremstilles som, er det i hvertfall klart for oss at etter snart to år som kjønnsstudenter på TKS er vi to om mulig enda mer begeistret for kjønn og kjønnsperspektiver enn vi var når vi begynte.

TKS har gitt oss et godt verktøy for kritisk analyse og tenkning, ikke bare faglig men også rundt små og store begivenheter utenfor campus. I løpet av studietiden har stadig flere brikker falt på plass, samtidig som enda flere

brikker har blitt presentert som alternative måter å tenke og forstå prosesser i samfunnet på. Vi har fått en ny innsikt i at feminisme i Norge og andre steder i verden ikke trenger gå ut på det samme. Noe som også er synlig i våre nye multikulturelle samfunnsdebatter rundt hva som oppleves eller kan karakteriseres som undertrykkende og/eller ikke. Faget er, slik vi opplever det, opptatt av å utvikle seg og være åpent for kritisk debatt og analyse. Som kjønnsstudent er det spennende å utvikle sitt begrepsapparat og sin forståelse av feminisme og likestilling både i og utenfor Norge, og hvordan vi kan anvende dette. Det har vært deilig å finne et forum hvor våre spørsmål også blir hørt og respektert. Senteret virker genuint interessert i studentene sine. De har ikke minst både bedre tid og muligheter til å gi konstruktive tilbakemeldinger, dette på grunn av størrelsen på studentgruppen og antall lærere per elev. Denne nærheten mellom de ansatte og studentene gjør at terskelen for dialog i våre øyne blir lavere. Vi har aldri nølt med å enten ringe, stikke innom eller sende mail til senterets ansatte. Det har heller ikke vært noe problem å stille spørsmål under forelesningene, noe som har åpnet for mange diskusjoner og nye vinklinger på pensum. Dette ville vi ikke vært foruten. Det gir oss trygghet på vår egen studiesituasjon, og vi håper og tror at alle studentene på TKS føler det samme. Det eneste savnet er et eget masterprogram slik at vi kan fortsette å utvikle vår interesse og fordypning i kjønn. Vi håper dette blir en realitet i nærmeste fremtid.

PROGRAMUTVALGET TKS

Programutvalget er et studentdrevet utvalg for alle studentene på Tverrfaglige kjønnsstudier ved UiO. Vi arbeider for studentenes velferd og rettigheter i forhold til de faglige sidene ved programmet gjennom å fungere som et bindeledd til Programrådet. Målsettingen er at programutvalget også skal fungere som et sosialt tiltak for å samle studenter.

Programutvalget består i dag av:

Mia Helene Andersen, Renate Øverland, Cathrine Hasselberg, Helene Huljev, Kaja Kuziola og Maia Siverts.

Se egen hjemmeside:

www.uio.no/studier/program/kjonn/Programutvalg_h10

Ti gode bøker om sosiobiologi

Øystein Gullvåg Holter, professor ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning presenterer og vurderer ti bøker som på ulike måter tematiserer sosiobiologi – og konkluderer med noen betraktninger om muligheter for tverrfaglig samarbeid.

Av Øystein Gullvåg Holter, professor, STK
o.g.holter@stk.uio.no

Først, underholdning – som også er mer enn underholdning: Paolo Bacigalupi: *The Windup Girl*

Et biomareritt som går Margaret Atwoods gode romaner på samme tema (*Oryx and Crake*, og *Before the Flood*) en høy gang. Vi er i en framtid der genpatenter og miljøkrise har løpt løpsk. Biokapitalistiske karteller dominerer en forgiftet verden. På linje med Margareth Atwoods bøker har *The Windup Girl* et feministisk perspektiv, uten at det blir påklistret. Hovedpersonen er en genpatentert ”trekkoppjente”. Thailand og Østens kultur er del av rammen. Interseksjonalitet, mann/kvinne, thai/fremmed, øst/vest, fattig/rik osv er vevd inn i plottet. Jeg vurderer den som den beste science fiction-romanen på lenge. Alt i alt ikke helt på høyde med LeGuin’s *The Left Hand of Darkness*, i det underliggende humanistiske budskapet, men hvem kommer dit? Og desto mer gledelig er det å registrere nye stjerner på denne himmelen.

Så, til fag: Stephen Dawkins: *The Selfish Gene*

Jubileumsutgaven tredve år seinere, der vesentlige avsnitt er revidert, deriblant forklaringen av kjønn. Dawkins’ nye forklaring av kjønn går i retning av at en liten forskjell blir utvidet over tid. Han skriver formidabelt klart og tydelig (like det, eller ikke). Jeg ender opp med sympati for prosjektet.

Han er f.eks ikke ute etter å bevise patriarkat eller mannsdominans, tvert om, han spekulerer flere ganger på hvorfor ikke heller hunnene har makta - man kunne kanskje ventet det, evolusjonært. Dawkins bygger på Darwin, som var radikal for sin tid, ved å betone hunnenes maktfulle rolle i seksuell seleksjon og makevalg. Hannene viser seg fram; hunnene velger. Hovedsaken er at Dawkins beskriver kjønnsdifferensiering og ikke kjønnsstratifisering - selv om han ikke er så klar på dette skillet, og bruker ord som ”asymmetri”. Han beskriver kjønnsulike (ikke nødvendigvis rangerte) strategier særlig i forhold til makevalg. Det han beskriver, rimer med hva jeg har sett i egen (menneske)-forskning, tolket som langsiktige og underliggende tendenser.

For eksempel, at kvinner er mer langsiktige og tenker hjem

og barn raskere enn menn, i forhold til valg av partnervalg, som beskrevet i Sjekking, kjærlighet og kjønnsmarked, 1981. Her analyserer jeg penhet som en reprodutiv kapitalformasjon (mer hjemmeværende, pen, ren, passiv; noe som skal ”sjekkes opp”, men samtidig har stor latent makt). Et lignende, oppdatert, bilde gis i Hannah Helseth: *Generasjon sex*. Det handler også om atferdsmønstre ut fra mer ultimate betraktninger, i biologiens ordbruk (ultimat=langsiktig forklaring, proksimat=kortsiktig forklaring). Dawkins hevder at slike kvinne-dominerte barnestrategier er noe vi finner blant landdyr, ikke vanndyr. Det er over vann vi finner lettfeldige hanner og langsiktige hunner, ikke under vann. Jeg har ikke fagkunnskap nok til å vurdere det.

Daniel Dennett: *Darwin’s Dangerous Idea*

En annen fersk klassiker. Jeg er ikke ferdig med å fordøye denne, men noen poenger er tydelige for meg. Blant annet; det holder ikke at genene selv-repliserer seg, eller søker mot dette (å la Dawkins). Det reproduktive apparatet må være til stede. Ser man det! Dermed øker sjansen for å være på talefot med kjønns- og likestillingsforskningen.

Dennett siterer Dawkins, som kaller dette apparatet ”genmaskinen”, men analogien med en maskin holder bare et stykke på vei. Den gjelder som element og delvis et stadium i en større prosess, der gener interagerer både med hverandre og organismen og miljøet forøvrig, (jfr. Ridley).

Reproduksjon, eller det feministe lenge har kalt ”reproduksjonssfæren” eller ”produksjon av mennesker og omsorg”, handler om både sosiale og materielle betingelser. Biologer og feministe har et felles anliggende. Det er ikke nok med genenes ”selviske” logikk. Skal evolusjonen virke, må genene både ha et reproduksjonsapparat som fungerer (barn blir født) og omsorgsbetingelser over et visst minimum (barn blir voksne).

Dennett mener at det ikke er stor forskjell mellom naturproduktene av evolusjon og menneskelige kulturprodukter, de er begge del av ”designrommet” som er viktig for evolusjon.

Matt Ridley: *Nature via Culture*

Igjen, en bok som tar tid å fordøye. (En bok i samme gate, men med et mer begrenset tema, er Daniel Levitin: *This is your Brain on Music* - som imidlertid ikke helt har Ridley's avanserte interagerende perspektiv på samspillet mellom natur og kultur). *Nature via Culture* blir kanskje en klassiker – den er iallfall en tankevekkende oppdatering. Ridley staver ut hvordan en "blankt ark"-teori om mennesket kan bli like ekstremistisk og autoritær som en "arv er alt" teori.

Ridley mener at kartlegging av den menneskelige genomet – omlag 30.000 gener, ikke 100.000 som man trodde – viser at kulturpåvirkning betyr mye for å forklare det store spekteret av forskjell i menneskelig adferd. Gener trenger "nurture", omsorg. De predeterminerer ikke bare brede strukturer i hjernen, men absorberer også formative erfaringer, reagerer på sosiale tegn, og har minne. De er konsekvenser og ikke bare årsaker til viljen. Det er hyggelig å notere at sosiologi og kulturfag er sterkt inne i bildet, om vi bruker Ridley som guide til genene, og det samme gjelder de fleste bøkene på denne listen. Sosial læring blant dyr er et aktuelt tema, beskrevet bl.a. av Frans de Waal: *The Age of Empathy*. Dyr driver ikke krig og våpenoppbygging. Planmessig dreping innad i gruppen er sjeldent, selv om det forekommer interne oppgjør og slåsskamper. På linje med Dawkins betoner de Waal at kriger historisk er knyttet til avanserte jordbruksfunn. De er ikke innebygd i menneskerasen. Innordning, ikke kamp, er vanligst innad i dyregrupper.

Jared Diamond: *Guns, Germs and Steel, og/eller Collapse*

Dette er bøker som konkluderer i retning av samfunnskritikk – dårlig, egosentrisk og kortsiktig samfunnsstyring. Det er manglende evne til å tilpasse seg miljøet, og svært ulike miljøbetingelser, som forklarer maktforskjellene mellom tidlige historiske samfunn, ikke for eksempel rase. Dårlige betingelser og manglende tilpasning forklarer hvorfor samfunn bukker under i det evolusjonære mønsteret i human atferdsøkologi. Kanskje velger genene helt på sitt eget supermarked, isolert hver for seg, men gruppepresset er ikke til å ta feil av hos Diamond. Tar man Diamond på alvor, burde vi vel lete etter demokratiske memer (dvs. kulturtrekk som likner gener, ifølge Dawkins), eller tilpasninger som hindrer at skuta går ned fordi de på toppen blir maktsyke, tar feil, osv.

Ullica Segerstråle: *Defenders of the Truth*

Jeg kjøpte den på Mysteruds anbefaling (se under), han kaller boka den beste om sosiobiodebatten, og jeg er enig. Det er tankevekkende at en samfunnsforsker, og en kvinne, krediteres med beste bok om sosiobiodebatten, og det med god margin. Segerstråles bok er preget av empirisk dybde og teoretisk refleksjonsevne utover det vanlige. Hun har bl.a. gjort dybdeintervjuer med hoveddeltakerne i sosiobiodebatten på 1970- til 90-tallet, inkludert Wilson og Gould, og leverer en god idehistorisk analyse av posisjonene i debatten. Anbefales varmt. Mye av støyen i debatten hadde blitt borte, hadde folk lest denne.

Iver Mysterud: *Mennesket og moderne evolusjonsteori*

Denne fikk mye skryt da den kom i 2005, men har neppe blitt lest av mange kjønnsforskere. Det fortjener den. Noe av innholdet er diskutabelt, men Mysterud markerer vilje til felles søking etter sannhet. Han presenterer kvinner i biologi, og drøfter feministisk kritikk av biologi, som han gir kreditt for å ha utvidet biologiens forståelse. Mysterud blir unyansert på noen punkter, for eksempel fremstillingen av voldtekt, som om feminister mener at et maktperspektiv betyr at voldtekt mest vil ramme kvinner med makt - det blir for enkelt, vi vet at mange sosiale maktmekanismer tendensielt rammer de svake. Samfunnstrekk blir noe enkelt beskrevet, og en del av empirien er tynn. Men den som ikke blir smittet av den faglige utforskningsgleden i denne boka må være sløv. Som "ekstra" legger Mysterud inn ikke bare debatten med feminismen men også et stort appendiks med referat fra bøker, en indeks, osv. Et imponerende syntetiserende verk.

Terje Bongard og Eivin Røskaft: *Det biologiske mennesket (2010)*

På et vis, Mysterud light. Noen ganger, bedre og tydeligere. Interessant særlig på utdypingen av miljøperspektiv, at biologi og miljø i dag er i krise, at vi må skjerpe forståelsen av hva som skaper dette. Boka er radikal i analysen av kapitalismen. Her gis det ikke ved dørene. Bokas første del har en litt vel eplekjekk omgang med makevalg, som om vi "vet" at dagens forhold er omtrent som blant steinaldermennesker. Leseren må tåle noen sleivspark til dum samfunnsforskning. B&R legger stor vekt på seksuell seleksjon. Er det en tendens til å bli litt "forført" når det gjelder menneskelig seksuell seleksjon? Blant mine randbemerkninger står "hva med sult, barnedødelighet?"

Andre biologer toner seksuell seleksjon ned (jfr Pallen). Ettersom man lærer seg terrenget i seksuell seleksjon-debatten, kan man tenke at det gjelder å se vekk fra veldig lange påfuglfjær. B&R blir litt for enkle på menneskelig makevalg, selv om boken er bra på miljø og samfunn.

Sosiobiobøkene

Bøkene presentert over beveger seg fra en slags supermarkedidé om det selviske genet, til økt forståelse av omgivelsenes betydning, både indre (Dennett) og ytre (Ridley), kropp som kan føde, og samfunn som kan beskytte barn. Samtidig ser vi en økende trend i retning samfunnskritikk (de Waal). Samme trend kommer frem i sosiologi og sosialpsykologi. Et eksempel er Wilkinson og Pickett: *The spirit level* (2010). Forfatterne mener at forskning nå beviser at neoliberal kapitalisme med store sosiale forskjeller ikke fungerer bra, hverken for det biologiske eller det menneskelige miljøet. Et hovedpoeng i *The Spirit Level* er at det ikke bare er bunnen som rammes, eller de svake i samfunnet. Det er alle, hele systemet. Alle får mindre helse, mer kriminalitet osv., dersom ulikhetene øker. For eksempel: mer inntektsulikhet gjør hele befolkningen mer utsatt for fedmeproblemer. Boka har skapt debatt, og metoden kritiseres (som man kunne vente) fra konservativt hold.

Diamond, de Waal og mange andre biologer etterlyser samfunnsansvar. Her er Bongard og Røskafts Det biologiske mennesket en del av en trend. Den kommer fram også i evolusjonspsykologi, for eksempel Paul Gilbert, *Medfølelse og mindfulness - fra selvkritik til selvverd* (*The Compassionate Mind*) (2010) og sosialpsykologi som Oliver James: *The Selfish Capitalist - Origins of Affluenza* (2008).

Biologi er, etter egen oppfatning, "søking etter sannhet" snarere enn fortolkningslære. Men er det noe sosiobiodebatten viser, er det behovet for fortolkningsforståelse. Det er derfor litt paradoksalt at dekonstruksjon og diskursanalyse har vært fy-ord hos en del på bio-siden i debatten, samtidig som det er historisk forståelig, ut fra hvordan en del kulturforskere har gitt seg selv blankofullmakt til å forstå ikke bare kultur, men hele verden. Hvis kjønn "er" et språkspill, imitasjoner, kjeder av referanser, hva skal vi med biologi? Dette må i sin tur også forstås historisk. Feministene var lei av naturalisering av patriarkat og mannsdominans, og mange sa takk og farvel til biologi som sådan. Den sosiobiologien som hadde vokst frem på 1970-tallet hadde vært preget av forenklete slutninger fra kjønnsdifferensiering til kjønnsstratifisering – kjønnene var ulike, innbefattet at det ene var underordnet det andre. Men

dette er ikke lenger betegnende for bio-siden i debatten, selv om tendensen ikke er helt gravlagt.

Flere av forfatterne er inne på det revolusjonære og nye som del av evolusjonsteorien, og i den nye forskningen som avdekker livets kompleksitet. Genenes repliseringsevne, men også reproduksjonens og omsorgens overlevelse, blir sentrale betingelser, sammen med et samfunn som er organisert godt nok til å hindre indre eller ytre sammenbrudd (Diamond).

Alt dette gir store utfordringer for tverrfaglig proksimat/ultimat hypotesetesting. Kan det være at de selviske genene, sammen, gitt deres objektive betingelser, inkludert det reproduktive apparatet (Dennett), oppfører seg på måter vi ennå ikke har forstått? Kanskje arter ikke driver gruppe- eller slekts-seleksjon (en tanke hos den sosiobiokritiske Stephen Jay Gould), det er mest det individuelle som teller, eller det enkelte genet (Dawkins), men likevel, at dette individet også er en gruppedeltaker? Vi er både altruister og egoister, i skiftende mønstre, og samspill og konflikt er det interessante her?

Videre, kan det være at målet ikke er maksimalt avkom eller størst mulig barneflokk, (muligens, en tanke påvirket av et kapitalistisk samfunn) men heller, optimalt avkom? Ut fra interesse for økonomi, inkludert den marginale revolusjonen i økonomifaget, undrer det meg at Richard Dawkins og annen sosiobiologi kan ta dette med optimalt = maksimalt (altså, flest mulig) som så gitt. Her blir genmaskin-analogien til Dawkins feil. Ut fra en maskin-tenkemåte er det kanskje slik at selvreplisering og maksimering av gener går sammen, lineært. Men mer konkret, biososialt sett, kan det være unntak. Det evolusjonsmessig beste er vel passende avkom, ikke uten videre størst mulig avkom?

Innføringsbøker

For å lese seg opp på sosiobiologi bør man ha grunnlagsmaterialet i orden. Jeg bruker blant annet Campbell & Rice: *Biology* (2008), og har glede av den også fordi store deler er meget godt pedagogisk presentert, men den er dessverre tynn på sosiobiologi. Som introduksjon til hele feltet anbefaler jeg Marc Pallen: *The Rough Guide to Evolution*, en mer enn vanlig god innføringsbok, som har fått skryt i fagpressen.

Hvorfor lese mer sosiobiologi?

Denne bokanmeldelsen handler mye om hvorfor kjønnsforskere bør lese mer sosiobiologi, men jeg har også nevnt forskning som går motsatt vei. Sosiobiologi trenger tolkningslære og bør sette seg bedre inn i blant annet

kjønnsforskning - selv om man er lei av tåkeprat om sosial konstruksjon.

To trekk er tendensen til maksimalisme, og tendensen til å bli forført av seksuell seleksjon. Hadde Dawkins bok blitt bedre hvis han hadde moderert sine betraktninger om kjønn fra maksimalt til optimalt avkom? Jeg tror det. Det hadde ikke skadet Dawkins' tenkning om han hadde vært mer bevisst på forskjellen mellom kjønn som differensiering, og kjønn som stratifisering – tvert om.

I jubileumsutgaven av *The Selfish Gene* skriver Dawkins at "it now seems misleading to emphasize the disparity between sperm and egg size as the basis of sex roles" (s 300) [det virker nå feilaktig å legge vekt på ulikheten i sperm- og eggstørrelse som basis for kjønnsroller]. At denne forenklete mekanistiske tenkningen har vært mulig, sier i seg selv mye om behovet for tolkningslære. Den rene "genmaskinen" finnes ikke, det som finnes er sosiale tilpasninger. Genmaskinen er viktig på ett stadium, eller i en del av prosessene, men ikke i hele. Det reproduktive apparatet, indre og ytre, er også vesentlige.

Den 'nye' forklaringen av kjønn hos Dawkins kan kritiseres for ubevisst å finne opp hjulet om igjen. Han tyr til en gammeldags strukturfunksjonalistisk hypotese om kjønn som noe som harmonisk utvikler seg over tid, à la Talcott Parsons. Jeg har en rekke kritiske randbemerkinger, "hvorfor ikke andre skiller", om kjønnsproporsjon som Dawkins mener vil jevne seg ut rundt 50/50 (uklart begrunnet), og andre. Jeg håper neste jubileumsutgave av boken preges av mer bevisst dialog med samfunnsforskningen. Hvem vet, Dawkins kan bli post-Dawkins.

På samme vis hadde det ikke skadet Bongard og Røskafts bok, eller Mysteruds store verk, om forfatterne var mindre påståelige på hva makevalg og sex-orientert sosiobioforskning 'vet' eller 'ikke vet', og om de hadde tatt inn mer materiale om historisk endring, som de altså ikke behøver å gå lenger enn til Dawkins og de Waal for å finne. En god introduksjon til denne debatten om grenseflaten mellom det biologiske og det historiske er Colin Renfrew's bok *Prehistory*, som legger vekt på kulturens betydning etter utvandringen fra Afrika (for ca 60.000 år siden). Det store spørsmålet er likevel, hevder Renfrew, hvorfor utviklingen var så gradvis, før den skjøt fart fra for ca 10.000 år siden, med stedfaste jordbrukssamfunn. ♦

Nytt EU-prosjekt ved STK

EU-prosjektet "Gender equality and the role of men in Europe" (GEROME), der STK er en av partnerne, har nylig fått bevilgning. Prosjektet kombinerer grunnforskning og anvendt forskning, og kan blant annet videreføre problemstillinger fra det store EU-prosjektet om kvinner og medborgerskap (FEMCIT), denne gang med fokus på menn.

Nye æresdoktorer ved UiO

I anledning universitetets 200-årsjubileum vil det utnevnes hele 15 æresdoktorer - tre av dem er sentrale feministiske forskere! En internasjonal feministiske teoretiker og filosof innen vitenskap og teknologi, Donna Haraway, blir æresdoktor ved Det humanistiske fakultet. Økofeminist, miljøaktivist og forfatter Vandana Shiva og filosof Linda Alcoff, som har arbeidet spesielt med vitenskapsteori, rase- og kjønnsprospørsmål, blir æresdoktorer utnevnt av universitetet sentralt, sistnevnte etter innspill fra STK. Kreeringen vil finne sted torsdag 1. september. I anledning æresdoktoratet vil Alcoff gjesteforelese ved STK og vi vil legge ett av våre jubileumsarrangementer til hennes besøk. Følg med på senterets nettsider for nærmere opplysninger!

Nye gjester ved STK

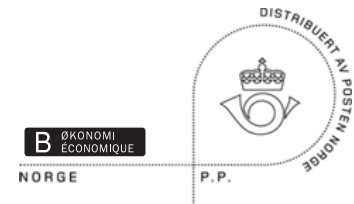
Våren 2011 skal 1. amanuensis **Ingrid Fuglestedt** ha sin arbeidsplass ved STK. Hun er andre kvinne ut i et samarbeid mellom HF og STK der HF-ansatte kan søke om et semesters gjestestipend på STK. Gjestestipend betyr at en får fritak fra sitt vanlige pliktarbeid i ett semester, at en tar med forskningen sin til STK og bruker pliktarbeidstiden sin på å bygge opp et faglig samarbeid mellom STK og moderenheten.

Ingrid Fuglestedt er arkeolog og til daglig ansatt som førsteamanuensis ved Institutt for arkeologi, konservering og historie. I løpet av gjesteoppholdet på STK skal hun blant annet utvikle et tverfaglig PhD-kurs om kjønn og materielle representasjoner, samt forberede oppstarten av sitt nye NFR-finansierte forskningsprosjekt om bergkunst.

Siden september 2010 har STK også huset en gjesteforsker fra Kina, **Wang Jian**, Associate Professor ved College of Foreign Languages and Literature ved Jilin Normal University. Wang Jian vil forske på framstillingen av kjønnsidentitet i vestlig (norsk) og østlig (kinesisk) litteratur, samt sammenligne feministisk litteraturkritikk fra vest og øst.

Vi ønsker våre gjester et produktivt og hyggelig opphold

Returadresse:
Senter for tverrfaglig
kjønnsforskning
Universitetet i Oslo
Postboks 1040 Blindern
NO-0315 OSLO

Kalender for våren 2011

JANUAR

- 13. Nyttårsselskap
- 20. FEMCIT Final Conference: Rемаking Citizenship: Women's Movements, Gender Diversity

FEBRUAR

- 4. Historier om kjønn og universitet 1811 – 2011 (I): Vitenskap, dannelse og samfunnsbygging 1811 – 1870
- 16. Kjønn, kommunikasjon, lesing og skole

MARS

- 8. Hva skjer med kjønnsbalansen i akademia?
- 28. Affecting citizenships: the (de)naturalisation process in Britain

APRIL

- 8. Historier om kjønn og universitet 1811 – 2011 (II): Kjønn i kunnskap og kunnskapens kjønn: 1870 – 1920
- 15. Kanon I: Guest lecture: What Can Law Do? What Can Religion Do? How Society Shapes and is Shaped by its Sexual Arrangements
- 29. Kanon II: Kvinnelige skribenter før 1800 – Cost-aksjonen "Women Writers in History"

Endelig mastergrad i Gender Studies på UiO!

STKs foreslåtte mastergradsprogram i Gender Studies er blitt godkjent, og fikk rett før jul innvilget ti nye studieplasser fra universitetet sentralt. Oppstart er høsten 2011.

Øystein Gullvåg Holter, programleder TKS
o.g.holter@stk.uio.no

Programmet er tilrettelagt for både norske og utenlandske studenter. Søkergrunnlaget vil være studenter med enten en Bachelor i tverrfaglig kjønnsstudier, en 40-gruppe i kjønn eller tilsvarende. Undervisning og veiledning blir gitt på engelsk og norsk, og masteroppgaven kan leveres på engelsk eller norsk/skandinavisk.

Mastergraden er toårig, med tre valgte fordypningsemner det første året og masteroppgave det andre året.

Studentene vil ha tre obligatoriske emner: Feminist theory, Theorising gender equality og et metode/skrive-emne. I tillegg må man ha tre valgte fordypningsemner det første året. Opplegget er fleksibelt og studentene kan velge noe ulik orientering innen programmet, avhengig av fordypning, faglig interesse osv. De vil kunne velge mellom ulike fagfordypninger (emner i andre fag ut fra sin BA-spesialisering), og mellom ulike emner på STK.

STK bygger på et vellykket BA-program som blant annet legger vekt på et aktivt faglig miljø, god veiledning og jevnlig oppfølging av studentene. Veiledning og undervisning vil bli lagt opp slik at det sikrer nærhet til forskningen som foregår på STK.

Programmet, som starter til høsten, tar imot søknader allerede nå. Søknadsfristen er 15. april. Interesserte bes henvende seg til studie- og programkonsulent Helle P. Granum (h.p.granum@stk.uio.no).